

NAP KELET

ALAPITÓTTA TORMAY CECILE

1940 • MÁJUS • 5. SZ.
XVIII. ÉVFOLYAM

RAVASZ LÁSZLÓ:

Tormay Cecile

GÁL ISTVÁN:

Magyarok a Theresia-
numban

MAKAY GUSZTÁV:

Jean Giono könyvéről

TOLDALAGHY PÁL:

Versek

A MAGYAR IRODALMI
TÁRSASÁG KIADÁSA

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Felolós szerkesztő:

KÁLLAY MIKLÓS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetói ár egységesen egész évre 12 P. Külföldre 15 P.

A Napkelet szerkesztősége:

Budapest, VII., Damjanich-utca 42.

Ide kell küldeni mindazt, ami a lap szellemi részét érdekli.

Kiadóhivatal:

Budapest, VII., Rózsa-utca 23. Telefonszám: 131-420.

TARTALOM:

	Oldal		Oldal
<i>Ravasz László</i> : Tormay Cecile ...	241	<i>Sőtér István</i> : Pest-budai regélő. (Officina) ...	269
<i>Végh György</i> : A Múzeum-kertben. (Vers) ...	246	<i>Mihály László</i> : Annuario ...	271
<i>Majthényi György</i> : A diploma ...	247	<i>Galambos Gruber Ferenc</i> : Császár Elemér: A magyar regény története ...	272
<i>Toldalaghy Pál</i> : Vissztény. Előbb... (Versek) ...	254	<i>Rónay György</i> : Virginia Woolf: Évek ...	273
<i>Gál István</i> : Magyarok a Theresianumban ...	255	<i>Thurzó Gábor</i> : Tóth László: Magányos jegenye ...	274
<i>Órvös Lajos</i> : Régi kastély (Vers) ...	261	<i>Fábián István</i> : Kézai Béla: Az utolsó nap ...	275
A NAP VISSZHANGJA:			
<i>Mme Sans Gène</i> : «Tévedések játéka» egy filmkritikában ...	262	<i>Rónay György</i> : Gunnar Gunnarson: A vulkán árnyékában... ...	277
<i>Aramis</i> : Még mindig Villon ...	262	<i>Nagy Méda</i> : Lippay Lajos: Három világrész partjain ...	278
<i>P.</i> : Reviczky körül ...	263	<i>Nagy Méda</i> : Ölbey Irén: Krisztus ...	278
ELVEK ÉS MŰVEK:			
<i>Thurzó Gábor</i> : Nemzeti könyvtár ...	264	SZEMLE:	
<i>Makay Gusztáv</i> : Jean Giono: Zeng a világ ...	265	<i>Rédey Tivadar</i> : Színház ...	279
<i>Nagy Méda</i> : Lagerlöf Zelma... ...	268	<i>Prahács Margit</i> : Zene ...	284
		<i>Soós László</i> : Film ...	286

TORMAY CECILE

Irta: *Ravasz László*

KEZDHETNÉM úgy is: egyszer volt, hol nem volt, volt egy különös leánygyermek a XIX. század végén. Senki sem tudta, hogy csodagyermek, maga legkevésbé, de azért mindenki a hatalma alá került és aki találkozott vele, nem felejtette el. Ezt a hatást nem a szépségének köszönhette, bár arcának nemes vonásai, szemének tiszta fénye, egész lényének összhangja százak közül is kiemelték. De az ő varázsa akkor is megmaradt volna, ha bénának születik vala. Nem is asszonyiságával kötötte magához az embereket és sohasem gyakorolta azt a bűbájosságot, amely a férfi és a nő szerelmi kapcsolatát tartja a világ legfontosabb kérdésének, eszerint osztályozza az embereket, ezzel játszik, mint a tüzzel s ezzel gyújtja fel a maga és a mások világát. Hatása abban rejlett, hogy rendkívüli dolgokat látott meg, a körülötte folyó eseményeket váratlan megjegyzésekkel kísérte s valami belőle kiáradó sugárzás egy élő valósággá olvasztotta a házzal, ahol lakott, a könyvvel, amit olvasott, az étellel, amelyet szemlélt, a tájékkal, ahol járt, az éggel és a földdel, amely látható és láthatatlan világát egybefoglalta. Mindezek összefüggtek vele, belőle táplálkoztak, ő helyettük érzett, gondolkozott s mire maga is kezdhetett volna sejteni, hogy *ő költő* — mert hiszen Tormay Cécile az volt —, megelevenedett benne a világ, illetve ő kelt életre a világban. Fiatalkori képein ez a különös ábrándos tekintet olyasmint árul el, mintha idegen világból érkezett volna s azért megy át a világon, hogy mindent felvegyen magába s magát otthagyja minden tárgyon, amerre áthaladt.

De az ábrándos tekintet fátyola mögött néha megvillant és egyre állandóbban lobogott valami különös, tiszta fény, az *alakító* embernek a nézése. A dolgok csak azért lelkesültek meg és a gondolatok csak azért olvadtak össze a tárgyakkal, hogy ebből a finom világmatériából egyre biztosabb, egyre tisztább alakokat, formákat mintázzon. A hangulat mögött hirtelen meglátta a gondolatot. A gondolat kigyúlt és megmutatta a jellemet. A jellem kristályosult s előtte állt az ember, a személy. Az emberek mögött elébe tárult az élet, a sors — jelenségeken túl a hallgatag,

örök törvények. Különös szenvedéllyel törekedett arra, hogy világa rendezett, átlátszó, tiszta és formás legyen, semmi sem bántotta úgy, mint a rendetlenség, a homály, a bizonytalanság, vagy a zürzavar. Művésznek született, azaz tudta, hogy a lényeg leglelke a forma. Észrevette, hogy aki a stílust javítja, a gondolatot javítja s a szépség a részek és az egész titokzatos összefüggésében bujdosik. Előbb rajzolt, azután írni kezdett. Mondatai éltek: tele voltak zenével, látással, erővel és összhanggal. Amit mond, azt látja s úgy mondja el, hogy mi is látjuk. Előadása világos és tagolt, színekben pompázó logika és minden szó benne nemcsak világít, hanem maga is valahonnan fényt kap. Minden alkotása tiszta és biztos szerkezetű és szétszakíthatatlan, élő egységet mutat. Belülről nőttek művei, életegység tartja össze őket s ezért értékük független a hangulattól, a színtől, a részlet-szépségektől, alkalmoszerüségtől, szóval minden külső segítség nélkül a maguk lábán állnak és mindörökre megállnak. Rokonságot tart az ötvösművészekkel és a miniatúrokkal, rokona a szobrász és a festő s mikor tervez, nagy belső vonalaktól alkot, mint az építész. Tormay Cécile született művész.

Még ez sem adja ki az ő szellemi képét. A művészi látás fölött még volt benne valami babonás sorskeverő erő, intuitív megérzése az élet végső kérdéseinek, a változások rendjének, valami hódolattal elegyes szomorúság, amellyel a születést, a halált, a végzetet, a cselekedetet és következményét, a szándékot és tettet nézte s meg-megründült annak az elrejtőzködő és mégis magát szakadatlanul kijelentő törvénynek a láttára, hogy egy fölségesen megalkotott világ, Isten tökéletes műremeke megromlott, összetört, most önön átka alatt nyög és kiált restaurációért. Néha fönséges megadás, máskor segítségkiáltás mentő kéz után. Esze annyiszor látta: nem lehet, szíve, ösztöne mindig követelte: lehet, kell! s ez az ő babonás megszállottsága, a sorstól megigézett és a sorssal perelő léleknek párkaszerűsége átvarázslik minden alkotásán, az époszon és a miniatúrón egyaránt, megjelenik képeiben, eldönti hőseink sorsát, átjárja költészetének egész világát, min az őserdőt az elmúlás fanyar illata s beleviszi lényébe, alakjaiba, művészetébe a végzetszerűség vak világosságát, amely olyan, mint a tavaszi tájak déli napfogyatkozáskor.

Ez a lelki alkat nagyon kedvező körülmények között fejlődött. Családjában egygyé olvad a magyar földbirtokos-főtisztviselő, a német patricius és a francia hugenotta menekült vére és lelki-sége. Mélyen belegyökerezik a magyar földbe és a magyar multba s amit onnan szív fel, attól szinte megrészelegzik; felveszi magába

a germán városi műveltség nagyszerű kincseit s ez eltölti a bírás édességével; e két elemet állandóan átsugározza, dinamikáját fokozza, méreteit, távlatait elrendezi a latin szellemiség világossága, józansága és csiszolt formaisága.

A magyarságon belül ismét két alapélménye van, mert gyermek- és ifjúkorát egy tiszántúli udvarházban és egy fővárosi öreg házban élte le. Megérezte a házak sorsát, megérezte a föld igézetét, a falu és a város ellentétét és összetartozandóságát, a végzetes magyar sarkiaságot. Ennek megfelelően rendkívül érdekelte a német középkor, az emberi civilizációnak ez a hősies és vallásos korszaka, Európa legmélyebbre ható tapasztalása az átélt keresztyénség végső következményeinek levonásában. De a barátai és rokonai révén korán lekerül Olaszországba, módja van személyesen találkozni a korszak nagy olasz és francia íróival. Elbűvöli a latin szellem, a római humánus és az olasz renaissance s mint szőlőlugasból a távol kék hegyeit, úgy nézi és látja innen a görög világot.

A latin szellem Tormay Cécileben a művészen, a germán középkor Tormay Cécileben a költőben, a végső magyar összefüggések, ezer éven túli gyökerek megrendülései Tormay Cécileben a sorsmagyarázóban jelentkeznek s együtt adják a magyar szellemi életnek ezt a különös és csodálatos jelenségét, amely finom, mint egy genovai filigrán, komoly és elragadtatott, mint a gótika, babonásan mély, gyökérszaggató és sudárzúgató, mint a hagyományok és hitregék italától megmámorosodott táltos szent részegsége.

Ha semmi közbe nem jön, ez az asszony tovább írta volna elbeszéléseit és regényeit. Tíz, húsz, ötven olyan könyve jelent volna meg, mint „A régi ház“, „Az ősi küldött“, vagy „A viaszfigurák“. Már korán nemzetközi értékévé vált s benne talán egészen új kapcsolatok létesültek volna a magyar irodalom és a világirodalom között, de róla most csak irodalmi társaságok emlékeznének meg.

Azonban más történt: kicsiny, de szimbolikus formában megismétlődött Tormay Cécileben az egész magyarság végzete, az nevezetesen, hogy amikor a legmagasabbrangú művelődési értékek termelésében Európa élére kerül a magyar, ott kell hagynia mindenkit, mindent, mert a végveszedelembé jutott nemzeti életet kell megmenteni. Tudós a lombikját, költő a lantját, művész a szerszámát, bölcs a gondolatát eldobja és szétszórja, rohan ki a gátra, mert jön az árvíz és elsodrással fenyegeti a házat, a templomot, a földet, mindent. S az árvíz elleni kétségbeesett, roppant

küzdelemben, tépett ruhájú, véresszemű, sáros kubikus arcok között ki látja meg az odajutott művészt, tudóst, bölcsét?

Ez történt Tormay Cécilevel is.

Jött a világháború. Tormay Cécile nagyon jól érezte, hogy ez a nemzet élet-halál harca. Félt és reménykedett, vigasztalt és készült. Amitől félt, az bekövetkezett százszeres nagyobb mértékben, mint ahogy a rémlátás sejtette; amiben reménykedett, az egyszerre köddé és párává foszlott, szinte csúfsággá lett; minden készüllete egy rettentő készülletlenség szívet gyilkoló meglátását szülte s biztatásának távolodó fehér galambjai belevesztek a véres alkonyatba és suhogó, halálos céltudatossággal növekedő árnyal közeledtek és szálltak alá a kétségbeejtő Vég dögkeselyűi.

Ó, milyen omlás volt ez! Az irtózatos véráldozat azzal a szörnyű csalódással, hogy hiábavaló volt, jaj, hát ez a véres magvetésnek aratása? Földön hevert az erőfeszítés alatt gerincében megroppant, csontjaiban összetört magyar; jaj, ki emeli fel? S ez még mind semmi, de a kicsinyességnek, a könnyelműségnek, a gondatlanságnak, a lelkiismeretlenségnek, a széthúzásnak az a októberi képe, amelynek láttára ott kezdődött a becsületes magyar, amikor halálosan szegényli, hogy magyar. A hadsereg fegyverét elhánnya, csöcselékké válik; megölik az egyetlen magyart, aki megmenthetett volna. S a pohár még ezzel sem telt be. Még meg kellett érni, hogy Magyarországon kezébe vegye a főhatalmat húsz, vagy ötszáz gonosztevő, akik között vérbeli magyar, ha mutatónak akadt. Ez a társaság halálra keresett minden becsületes magyart, piacra dobta a szentkoronát, paráznságra tanította az iskolás leányokat és rablásra az iskolás fiúkat, megtiport és leköpött mindent, amit egy szomorú és nagy-lelkű nemzet ezer esztendeig szentnek tartott. Csúfság volt az Isten szent neve, mulatóhelyeknek akarták berendezni a templomokat, szétdúlták és megfertőzték a családot, prostituálták a magyar asszonyideált, magyar férfiak helyett cinikus kéjenceket és agyafúrt kufárokat akartak nevelni. Végül darabokra törtek az ezeréves ország.

Miképen hatott mindez Tormay Cécilere? Ő mélyebben érezte és tisztábban látta: mit jelent ezen a földön a mult, mit jelent ebben a világban az örökkévaló erkölcsi érték, milyen fontos számunkra az ezeréves keresztyén nemzet folytonossága. Hamarabb látta meg a pusztítást s már az első csákányütésben végigszenvedte az utolsó oszlop szétrombolásának a kínját. Micsoda elszánt undorral tölthette el a lelkét a tiszta és megszentelt életformák papnőjének az az ocsmány csatornaár, amely akkor előzőnlötte

egész világunkat s iszapjával be akarta lepni édesanyánk fejkötőjét, leányunk menyasszonyi fátyolát, fiaink kardbojtját, oltárainkat és úrvacsoraosztó kelyheinket.

Nem férfi volt Tormay Cécile, tehát nem tanácskozott, nem habozott, nem végzett előzetes tanulmányokat, nem kellett pártszempontokat érvényesíteni, vagy leszámolni, rá nem tartozott a kritika, a megvitatás és kompromisszum; asszony volt, ősi, örök asszonyi ösztönnel megérezte azt, hogy életről, becsületről, emberi méltóságról van szó, megérezte: nem ér az élet semmit, ha nem lehet magyar, nem ér a magyarságom semmit, ha nem vagyok keresztyén; s üres jelszó a keresztyénség, amely nem ad etikai értékeket s nem biztosítja, hogy a magyar asszony olyan tiszta lehessen, mint amilyen az édesanyja volt. Felsikoltott, mint egy veszmadár, szárnyait kiterjesztve átrepült az ország felett, átrepült a sziveken, ébresztő, vádoló, csodálatos sirály.

Megérezte, hogy ebben a teljes pusztulásban, ebben az infernális mélységben vissza kell térni az ősi, egyszerű igazságokhoz, fel kell ébresztetni az élet ősi, egyszerű ösztöneit, új szeretet, új áldozat, új hit, új akarat kell. Nem egyeletet alapított, nem politikába kezdett, nem az utcára ment ki, nem a politikusok előszobájába ült be: a női lelket ragadta meg, kereste a magyar hitvest, kereste a magyar anyát.

És megtalálta. Az asszonyok ráismertek: ez az ő lelkiismeretük szava és az ő hivatásuknak a tudata és az asszonyi méltóság örök hite, ez az asszonyi szolgálat örök törvénye. Megmozdult bennük az, ami jó, ami nemzetépítő, ami örökkévaló, az amelyik elfogadja és megszüli a gyermeket, életét eltékozza a szolgálatban, amelyik tud névtelen maradni, el nem fárad a türésben és a reménységben s mikor a legerősebb férfiak összemulanak, akkor helytáll, hisz és engedelmeskedik és végül győz. Nem egyik vagy másik társadalmi réteget mozgatta, neki az örök magyar asszony volt a testvére, barátja, betege és munkatársa, akár napszámos volt, akár hercegné. Megteremtette a magyar egység egyik alapfeltételét: a magyar asszonyok lelki közösségét eszményekben és szolgálatban. Szavára és példájára a magyar asszonyok megtalálták önmagukat és újra hozzáálltak ahhoz a munkához, amely éppen olyan nemzetépítő, éppen olyan hősies és éppen olyan értékes, mint a honfoglalás, a törvényadás, a hadvezetés.

Minden ilyen munka veszedelmes, sőt halálos vállalkozás. Ezelőtt ötszáz esztendővel Franciaországban egy fiatal pásztorleány szintén erre az útra tért s bár koronás főket mozgatott és

csatákat nyert dőre és önmagát mégis igazoló hite, ő máglyán veszett el. Annak a máglyának a zsarátnokából még mindig van egy két parázs a tenyerébe tenni annak a nőnek, akinek hite megsegényíti nemzedékét. Ez a törvény betelt Tormay Cécilen is. Küldetésének áldozatul kellett dobnia meg nem írt könyveit, el nem mondott gondolatait. Van-e még valaki, aki ekkora árat fizetett azért, hogy kicsúfolják, lekicsinyeljék, törbe csalják? Ajkával itta a keserű pohár zúduló mérgét, magasra tartott szívből gyöngyözött a piros vér s ajkától a pohár csak akkor véteték el, amikor a másik kehelyből kihullott az utolsó csepp is.

Talán sikerült rámutatnom, hogy Tormay Cécile egyénisége Magyarország legszomorúbb időszakában a Gondviseléstől vett nagy jótétemény volt. Ez a jótétemény az egész nemzetnek szól, de csak úgy lehet a nemzeté, ha minden egyes magyar asszony elfogadja és magáévá teszi a Tormay Cécile életének nagy tanítását: *a nemzet sorsát a férfiak alakítják ugyan, de a férfiak lelkét az asszonyok. Azért kell a magyar asszonymnak hívőbbnek, nemesebbnek és önfeláldozóbbnak, tehát a szó igazi értelmében nőiesnek lennie, hogy a nemzet magyarabb, emberibb és férfiasabb legyen.*

A MÚZEUM-KERTBEN

Tél van, tél van, fázva kószál
kinn az utcán most a szél:
jobb szeretne melegedni,
a hidegtől ő is fél.

Én is fázom, de azért csak
ácsorgok a hidegen,
addig állok, amíg aztán
melegem lesz, melegem.

Nem a naptól, elbujt az már
ő is fázhatott nagyon:
oly hideg van, hogy még tán a
fületem is itthagynom.

Bánom is én a fületem:
— pedig fázik, majd le fagy —
nem súgta még belé senki:
úgy szeretlek! enyém vagy!

Melegem van: megjött most a
kedves, drága kisleány,
kit szeretek — ő nem tudja —
egy ifjúval oldalán.

Még szerencse: nem vett észre
s Arany János háttal ült,
Toldi látta csak e szegényt
s egy veréb, — de elröpült.

Ezért fáztam s ácsorogtam?
a fülem meg lefagyott?!
Szamár vagyok, de énnálam
ez az ifjú még nagyobb.

Várni fogja ő is még, hogy
eljöjjön a kisleány
s eljön ő, hisz mért ne jönne:
m á s ifjúval oldalán . . .

A DIPLOMA

Tréfa három képben. — Irta: *Majthényi György*

ELSŐ KÉP

(Istenhátamögötti tót falu. Parasztház tornáca. Az asztal mellett Podvinecz erdősgazda kis kupacokba számolja a favágók bérét, majd a rovásos vesszővel összehasonlítja.)

PODVINECZ: Ez a Blagosé, ez a Pongyeloké, ez a Vrabcé, ez a Furgyiké, ez meg a Klinecz Szamoé...

(Ajtónyikorgás. A tornác végén belép Radosan rekvizitor. Fiatal ember. Öltözete pantallós nadrág, ing a nadrág fölött, a lábon bocskor.)

RADOSAN: Adjon Isten!

PODVINECZ: Panboh daj! *(Tovább számol.)* No, szaglászni jöttél? Nincs szénám, se krumplim, tudhatod. Kendert meg nem termelek.

RADOSAN: Mit teccik csinálni, pán Podvinecz?

PODVINECZ: Nemsokára jönnek a favágók, kiguberálok nekik a bérüket.

RADOSAN: Mindig csak számol, számol.

PODVINECZ: Szombat van.

RADOSAN: És sose téveszti el?

PODVINECZ: Nem én!

RADOSAN: Merhogy nem teccik se írni, se olvasni tudni.

PODVINECZ: Te se tudsz, mégis rekvizitor lettél, és ki tudod szaglászni, ha valamelyik parasztnak tíz mázsa krumplival, vagy egy szekérnyi szénával többje van, mi?

RADOSAN: Hát — hivatalom, nem igaz?

PODVINECZ: Micsoda hivatal az is! Az a régi világban nem vót! Csak a cselákok eszelték ki, hogy minden faluban spicli jelentse nekik: mit lehet elrekvirálni.

RADOSAN *(méltatlankodva)*: Még hogy spicli!

PODVINECZ: Talán bizony nem?

RADOSAN: És hogy rekvirálni! Megveszik, megfizetnek érte. Egy szál szalmát nem visznek el ingyen!

PODVINECZ: Most már! De azelőtt? Eh, jobb, ha nem beszélek, nem akarok Illavára kerülni... És most mondd meg, miért jöttél?

RADOSAN *(áll, a kalapját forgatja)*: Hát... Hát... az Anca miatt, kérem.

PODVINECZ: Micsoda? Mit csinált az én lányom? Talán bizony föl akarod jelenteni? Vagy *(tréfával)* rekviráltatni, mi?

RADOSAN (*zavartan nevet*): Kérem, amikor úgy fáj a szívem, pán Podvinecz.

PODVINECZ: Bizony ahhoz én nem értek, a doktor meg a városban lakik.

RADOSAN (*sóhajt*): Nem doktor, kell is nekem doktor... az Ancsa kell nekem.

PODVINECZ: Micsoda? Az Ancsa? Az enyém Ancsa? Azért veszködsz?... Hogy jutott ez az eszedbe?

RADOSAN: Feleségül akarom venni.

PODVINECZ: És csak így? Se kérőket nem küldtél, se aludni nem jártál a lányhoz, csak beálltasz és feleségül akarod venni? Miféle módi ez?

RADOSAN: Nőbel helyeken így szokás.

PODVINECZ: Ki mondta azt neked?

RADOSAN: Mult hónapban, mikor itt volt a bizottság, kérdeztem tőlük.

PODVINECZ: Ja, a cselákokat! Hát lehet, hogy a cselákoknál ez a szokás, de nálunk marad minden a régiben, ahogy ősapáink is csinálták.

RADOSAN: Igen? Járhatok hát az Ancsához?

PODVINECZ: Várj csak. Ha már új módi van divatban, akkor én is mondok neked valamit. Én a lányomat csak olyan emberhez adom, akinek diplomája van. Megértetted? Nézd a cselákjaidat, azok közt minden második ember diplomás. Ereggy, szerezz te is magadnak.

RADOSAN: Pán Podvinecz, tessék csak mégegyszer mondani: mit szerezzek?

PODVINECZ: Diplomát! (*Számolni kezd.*)

RADOSAN (*az égnek fordítja fejét. Bánatos sóhajjal*): Ó, bozse moj! Még hogy diplomát! Mi a csuda lehet az?

MÁSODIK KÉP.

(*Faluszél. Kocsma. Kihallik a nagybőgő brummogása és a pikula sikítása. Időnként egy hang is éneklí a «Sárga uborkának zöld a levele» néhány taktusát. Az úton, az erdő felől, három favágó jön. Hallják a kocsmái zajt s megállnak.*)

PONGYELOK: Pocsujes, Miso? Hallod?

BLAGOS (*bólint*): Mulat.

PONGYELOK (*helyesbít*): Megint mulat.

BLAGOS: Harmadik szombatja.

VRABEC: Ki mulat?

PONGYELOK: Hát nem tudod, te fafejű?

VRABEC (*fejét rázza*): Nem én.

BLAGOS: Van neki, a nyavalyásnak. Aki a cselákoknak szolgál, annak van.

PONGYELOK: Van. Bánata van, azért mulat.

VRABEC: Az Isten áldjon meg benneteket, hát kiről van szó?

PONGYELOK: Hát kiről? A pán rekvizitorról.

BLAGOS: Radosanról. Tudja azt mindenki, csak te vagy olyan fafejű, hogy nem tudsz semmit.

VRABEC: És bánata van? Nem rendes dolog ez!

PONGYELOK: Már mér ne vóna ez rendes dolog? Én is ittam, amikor a pán majszter Zajac nem akarta nekem adni feleségül a Hozan-kát. Azt mondta: Parasztnak? Napszámosnak? Sipirc! Csak iparoshoz adom a lányom!

VRABEC (*bólint*): Az rendben van. Te csak ittál, de ez húzatja!

BLAGOS: Húzatja, húzatja, — hát nagyon nagy bánatja van.

PONGYELOK: Halljátok? Már énekel is.

RADOSAN (*a kocsmában*):

Ha nincs néki, ále bugye máty,
Jó az Isten, bugye pomáháty.

VRABEC: Ha jól hallom, magyar nótát kornyikál.

BLAGOS: Ez magyar is, tót is, de azért nem hiszem, hogy tet-szenék a cselákoknak.

PONGYELOK: Az az ő dolga, nem a mienk.

VRABEC: És nem tudjátok, miféle bánatja van neki?

PONGYELOK: Hát az Ancsa.

VRABEC: Miféle Ancsa?

BLAGOS: A gazdánké.

VRABEC (*bekapja az ujját a szájába*): Hű! A Podvinecz Ancsát akarja megkapni? És tán neki is aszondták: sipirc?!... Kire vár Podvinecz? A főispányra?

PONGYELOK: Főispány, nem főispány, aszondja, hogy csak olyanhoz adja az Ancsát, akinek diplomája van.

VRABEC: Mondd még egyszer a végít (*kezét a füléhez teszi*).

PONGYELOK: Akinek diplomája van!

VRABEC: Aha! És Radosannak nincs diplomája, mi?

BLAGOS: Hisz azért mulat egyre. Tudja azt az egész falu. No, menjünk, emberek.

VRABEC: Menjetek csak, barátocskaim, majd utólérlek valahol. (*Pongyelok és Blagos el. Vrabec egyedül marad és mind közelebb megy a kocsmához. Ott fülel, lesekszik az ajtó körül, majd betolja az ajtót és beint néhányszor, és hívja kifelé a mulató rekvizitort. De mivel a játék*

eredménytelen marad, nagynehezen rászánja magát és bekiált:) Pán rekvizitor! Pán rekvizitor! (Aztán elhúzódik az ajtó elöl és vár. Nemsokára nyílik az ajtó és kilép Radosan.)

RADOSAN: Ki az? Ki hív engem?

VRABEC: Pán rekvizitor, tessék csak idegyönni.

RADOSAN: Mit akarsz?

VRABEC: Segíteni akarok magán.

RADOSAN (*kicsit részeg*): Segíteni? Bolond vagy te... Rajtam ne segítsen senki. Én... majd... magam...

VRABEC: Azt hallottam, hogy nagy bánata van a pán rekvizitor-nak. Ne tessék búsulni...

RADOSAN: Fecsegsz, mint a verebek, te Vrabec. Ne tessék búsulni! Ostoba beszéd...

VRABEC: Szeretnék beszélni a pán rekvizitorral.

RADOSAN: Most nem lehet. Most mulatok. Menj a fenébe!

VRABEC: Tessék a mulatást egy picinkát abbahagyni. Nagyon fontos dologban kell beszélnem magával.

RADOSAN: Nincs fontos dolog! Menj a fenébe!

VRABEC: Nono! Vóna nekem valamim, amitől elmúlna a bánatja.

RADOSAN: Csak az Ancsa kell nekem, vagy a halál.

VRABEC: És a diploma? Mi? Az semmi?

RADOSAN: Mit beszélsz? Talán bosszantani akarsz? Jól vigyázz a nyelvedre!

VRABEC: Eszembe sincs! Hiszen segíteni akarok magán. Tudom, diplomára van szüksége...

RADOSAN: Már megint kezded?

VRABEC: Jól teszem, ha itt kezdem, mert azt akarom mondani, hogy van nekem egy diplomám...

RADOSAN: Mit beszélsz? Diplomád? Hát ki vagy te?

VRABEC: Ej, ej, tudja azt maga nagyon jól. Vrabec vagyok, a volt bábának az özvegye.

RADOSAN: Hát akkor hordd el magad és ne beszélj itt nekem mindenféle számárságot össze. Hogy vóna neked diplomád? Vagy már végkép berúgtam és rosszul értem? Na, menj, menj, te fafejű!

VRABEC: Na, ne tessék izélni. Fafejű! Csak tessék arra gondolni, hogy a bába férje vótam, hát nem lehet nekem diplomám? Nahát! Az segítene magán, az a diploma. Direkt magának való. Nem érti? Hát az asszonyrul maradt rám! Minden bábának van diplomája, ma már ez így van. És én nem használhatom, mert már öreg vagyok, a gyerekeim se, mert azok még aprók. Hát amondó vónék, hogy magának jól fogna. Fain holmi, ajánlom, tessék megvenni, ha arról van szó,

hogy Ancsát csak akkor adják magának, ha diplomája lesz. Nézze, ezt nagyon könnyen megkaphatja, mert a falon tartom, üveg alatt. Az asszony nagyon vigyázott rá, megbecsülte, üveg alá tétette, berámáztatta. Ha pán rekvizitornak kell, csak lekasztom a falról és hozom.

RADOSAN (*a fejét fogja*): Jól hallok? Igaz ez? Ó, bozse moj!... Úgy gondolod, hogy én megkaphatnám azt a diplomát?

VRABEC: Persze, hogy úgy.

RADOSAN: Szóval, hogy eladnád? ... És ez nem tréfa?

VRABEC: Már hogy vóna! Én komolyan akarok segíteni a pán rekvizitoron és szívesen eladom. Mondom, nagyon fain dolog, nagy szerencsét csinálhatna vele.

RADOSAN (*átgondolta a helyzetet s attól tart, hogy nagyon drága lesz. Fölébe akar kerekedni Vrabcnek, kihúzza magát s parancsoló hangot használ*): Nahát, látni akarom, lódulj érte!

VRABEC: Értem, pán rekvizitor. Mindjárt hozom, ha meg teccik várni.

RADOSAN (*nagy jókedv fogja el. Kivágja maga mögött a kocsmajót, int a cigánynak és énekel*):

Sárga uborkának zöld a levele,
Ennek a kislánynak nincs szeretője.

VRABEC (*visszatér az ének után, a kezében ívnagyságú keret. Mutatja*): Na, itt vagyok már. Itt a diploma, teccik látni, hogy nem hazudtam.

RADOSAN (*kézbefogja, de Vrabc is fogja*): Hadd lássam, te fafejú, hisz nem eszem meg!

VRABEC: Persze, hogy nem. De vigyázni akarok rá, amíg az enyéim. Merthogy az asszony is vigyázott rá egész életén át.

RADOSAN: És mennyit akarsz érte? Különben gyere be, fizetek neked.

VRABEC: Ó, most nem kérek, most nem lehet kocsmázni, várnak a gyerekek.

RADOSAN: Miféle gyerekek?

VRABEC: Hát az enyéim. Vacsorát kell nekik főzni. Bizony, nehéz az élet.

RADOSAN: Csak egy kupicával.

VRABEC: Köszönöm, most nem iszom.

RADOSAN: Hát mit akarsz érte?

VRABEC: Hogy tudhatnám én azt, pán rekvizitor? Szép dolog, finom dolog, még a főorvos úr is látta a városban. Mi az? Nemcsak látta, de alá is írta bizony.

RADOSAN: Húsz korona.

VRABEC: De hiszen üveg alatt is van!

RADOSAN: Huszonkettő.

VRABEC: És keretben is van.

RADOSAN: Huszonöt.

VRABEC: A feleségem tiszta asszony vót . . . és maga megkapja ezért a gazdag Podvinecz egyetlen lányát.

RADOSAN: Huszonnyolc.

VRABEC: Az Ancsát, akit olyan nagyon szeret . . .

RADOSAN: Itt van harminc. De ha még egy szót szólsz, úgy a fejedhez vágom, hogy szétmegy az üveg is, a ráma is . . .

(Az üzlet lebonyolódik. Vrabcet átadja az oklevelet s átveszi a pénzt.)

RADOSAN (kissé bizonytalankodva): Nem csaptál be, te Vrabcet? Biztos, hogy ez diploma?

VRABEC: De Isten úgy segítsen! Mondom, hogy a feleségemé vót, és tessék megkérdezni akárkit a faluban, hogy ki vót a feleségem, mindenki azt fogja mondani, hogy a régi bába. No, most nincs is bába a faluban, ha szükség van rá, a szomszéd faluba mennek . . . Tessék elhinni: szent dolog ez, és én nagyon olcsón adtam el.

RADOSAN: És mi van ráírva? Nem tudod?

VRABEC (a szent együgyűség mozdulatával): Ugyan ki tudhatná azt?

HARMADIK KÉP.

(Ismét az első szín tornáca. Podvinecz pipára gyújt, amikor nyikorog a kiskapu és belép Radosan, hóna alatt a berámázott oklevéllel.)

PODVINECZ: Hát téged mi szél hord erre, adta részegese! Már éppen azon voltam, hogy elmegyek a kocsmába és jól megmosom a fejedet.

RADOSAN (boldogan jött s ez a fogadtatás meglepi): Az én fejemet?

PODVINECZ: Hát megtúrósodott az a kis eszed, hogy három hét óta a kocsmát lakod, egyre iszol s még hozzá húzatod is?

RADOSAN: Hát bizony, nagy bánatom vót nékem.

PODVINECZ: Bánat, nem bánat, de miből győződ ezt? Honnan szedted a pénzt, te szerencsétlen?

RADOSAN (felderül): A pénzt? No, az vót a legkisebb gond! Megmondtam a Polláknak, a kocsmárosnak, hogy amíg a bánatom tart, nem keresek nála kendert. Hát adott pálinkát. Azt hiszem, hét szekérrel dolgozott föl a pajtában a három hét alatt . . . No, majd behozom máskor. A cigányoknak meg megengedtem, hogy reggelénként halászhatnak és rákászhatnak engedély nélkül, a zsilip fölött.

Azóta mindennap halpaprikást esznek a nyavalyások, és nem bánnák, ha ítéletnapig tartana a bánatom.

PODVINECZ: De az egész falu szájára adtál engem meg a családomat ezzel a bánattal. Mindenki azt kérdi: Mit akar ez a Podvinecz? Tán azt várja, hogy a főispány vegye el a lányát? Ehhez mit szólsz, adta részegese?

RADOSAN: Azt, hogy vége a bánatomnak!

PODVINECZ: Hát mi történt? Tán sorsjegyen játszottál és nyertél, vagy még szebb lányt találtál, mint az én Ancsám?

RADOSAN: Nála szebbet? Tán Amerikában sincs olyan szép még egy!

PODVINECZ: Hát akkor?

RADOSAN: Megszereztem a diplomát!

PODVINECZ: Mi az ördög! Csak nem? Hogy mondtad: dip . . . diplomát? Hát honnan a csodából?

RADOSAN: Azzal egyet se törődjön, pán Podvinecz, elég az hozzá, hogy megvan és itt van. *(Előveszi, mutatja.)*

PODVINECZ: Mutasd. *(Nézi, forgatja.)* Hun ennek az eleje?

RADOSAN: Azt én se tudom . . . De nini, itt van az akasztója, hát ez lesz a felső része.

PODVINECZ: És biztos, hogy ez diploma? Hol van az ráírva?

RADOSAN *(behúzza a vállát)*: Azt már nem tudom, de hótt biztos, hogy diploma, még pedig nem is közönséges.

PODVINECZ: Miért?

RADOSAN: Mert ez a télen elhalálozott bábáé vót, a Vrabcnéé. Róla az urára maradt s attól vettem én.

PODVINECZ: Úgy?

RADOSAN: Valódi, hiteles diploma ez, a városból való és a főorvos úr is aláírta.

PODVINECZ: Nohát akkor csakugyan igen szép.

RADOSAN: És a Vrabcné tiszta asszony vót, rendes asszony. Meg is látszik ezen a jószágon, hogy milyen karban van, nem?

PODVINECZ: Kiszolgál ez még tégedet is, úgy nézem. De látod, milyenek is vagyunk mink, falusiak, nem is bántunk úgy Vrabcnével, amíg élt, mint diplomatával illik.

RADOSAN: De most már csak az a kérdés, hogy nekem adja-e Ancsát?

PODVINECZ: Hát ezek után hogyne adnám, édes fiam! Legyen a tied. *(Megöleli.)* Boldog és büszke vagyok, hogy diplomatás ember lesz az Ancsám férje . . . Csak aztán a falra is akasszátok ezt a diplomát, hogy mindenki láthassa. Dísz ez, büszkék lehettek rá.

RADOSAN: Úgy lesz, apám!

VISSZFÉNY

Nehéz
 beszélni. Nyelvem elpihen.
 Csukott kasában szundikál szívem.
 Egy szőke csillag mégis csak benéz.
 Felötlik Rózsa, aztán meg Teréz
 emléke; egy-egy hűvös, női szem,
 Nem is valóság, mégis elhiszem.

Az ifjúság visszfénye oly konok,
 Én vénülök, de rája gondolok.
 A nők, a csókok, táncok és nyaralások
 mind visszatérnek, és szólítanak.
 Az éjszakában árnyékuk fehér
 s tudom, te is, te is csak intenél.

Toldalaghy Pál

ELŐBB...

Előbb figyelni szívünknek zaját,
 az idegek
 vén erdején szelíden át meg át
 futó szelet
 és visszaneézni és váratlanul
 megérteni,
 hogy életünkben nincsen semmi új
 és nem veri
 fel többé vidám, ifjú harsogás, —
 aztán vakon
 előre lépni és ébredni más
 csillagzaton.

Toldalaghy Pál

MAGYAROK A THERESIANUMBAN

Írta: Gál István

A MAGYAR határ felől Bécsbe érkező utas, ha történetesen nem a Belvedere oldalán halad a belváros felé, csak a Favoriten-strassén át közelítheti azt meg. Mielőtt a Wiedner Hauptstrasséra fordulna ki, egy végtelen hosszú és egyhangú épülettömb köti le figyelmét. A Theresianum ez, a százados híres nevelőintézet, ahol annyi nagy magyar tanult s melyet még a legutóbbi években is oly nagy becsülés övezett. A német ujságok olvasói csak nemrégiben is olvashattak róla. A bécsi lapok a nyáron közölték, hogy a volt Ausztria legfontosabb nevelőintézeteit az idei tanévtől kezdődően átveszi az NSDAP, vagyis a német nemzeti szocialistapárt saját kezelésébe. Sok más világhírű középiskola között ott szerepelt a Theresianum is. Ezzel a hivatalos rendelettel voltaképpen csak a tényleges helyzet nyert jogi szentesítést, hiszen ezek az iskolák már az előző tanévben is a nagynémet gondolat jegyében működtek, teljesen idegen növendékek nélkül. A Theresianum is, híven új elnevezéséhez (Nationalpolitisches Erziehungsanstalt — nemzetpolitikai nevelőintézet), a faji kizárólagosság alapján tavaly már nem látta vendégül azt a húsz-harminc magyar diákot, akiknek serege a sokszáz tanuló középeurópai színegyevelegében feltűnő eleven foltot jelentett.

A Theresianum kapui bezárultak hát a magyarság előtt s e mellet a jelenség mellett nem mehetünk el minden észrevétel nélkül. Nyolc év hijján kerek két évszázadig a magyar művelődésnek egyik legfontosabb, ha ugyan a folyamatosságát tekintve, nem a legjelentősebb nyugati őrhelyét jelentette a negyedik kerület központjában terpeszkedő barokk iskola. A magyar neveléstörténet egyik legfontosabb fejezetéről van szó, művelődéstörténetünk egyik legsürgősebb feladata a Theresianum magyar vonatkozásainak alapos földolgozása. E sorok írója nem kíván a hatalmas anyag tudományos munkálatának elvégzésével kérkedni; inkább figyelmeztetni szeretne az elodázhatatlan kötelességre s az élmény melegében óhajtja megeleveníteni a kedves bécsi falak között töltött esztendő följegyzéseit.

A Theresianum története, akárcsak Bécsé, vagy az egész Duna-medencéé, az uralkodó Habsburg-család történetével forrott össze. A monarchia nagy központi iskolájának történetéből magából ki lehetne fejteni a Habsburg-ház végzetét, a birodalom változó szerencséjét.

A fejedelmi méltóságú épülettömb magva a spanyol Habsburgok kedvenc nyaralóhelye volt, a Favorita. Egy kisebb városnegyeddal fölerő épületesoportját minden korszak a maga ízlésére formálta át, de úgy, hogy az előző időből a legszebb részeket érintetlenül hagyta. A velencei barokk építészek által megkezdett rezidenciában a világhatalmi igézetben élő uralkodó család királyi tagjai töltötték nyaraikat, olasz színészek játszottak, spanyol és francia diplomaták tárgyaltak. Mária Terézia, aki itt töltötte leánykorát, Schönbrunn elkészülte után 1746-ban nemesi kollégiumot szervezett belőle, ahol felvilágosult jezsuita atyák, később pedig jámbor piaristák a világi tudományokat, a közhivatali pályán szükséges gyakorlati ismereteket tanították. A Habsburg-birodalomról azt szokták mondani, egyedül hadserege tartotta fenn. A Theresianum nélkül, a belőle kikerült polgári vezetők nélkül az örökké változó állományú és túlságosan vegyes összetételű hadsereg nem sokra ment volna. Innen kerültek ki a Habsburg-uralom alatt álló országok kormányzói, tisztviselői és a birodalom külképviseletének intézői.

A Theresianum, akárcsak a közelében álló csodálatos Karlskirche, maga volt a legnemesebb nyugati és déli elemekkel átszőtt középeurópai történelmi stílus. Ahogy ezelőtt a török-mecsettetőben végződő római Traján-oszlop egy latin szent életét ábrázolja német földön, úgy szövődtek össze benne is századok és népek hagyományai. És ha egyáltalán beszélhetünk monarchikus tudatról és a birodalmat összetartó egységes lelkületről, akkor az nem volt más, mint a különféle dunai népeknek a latinos németiségű lelken átszűrt, nyugati eszmékkel telített világa.

Mária Terézia diplomata-akadémiát ákart csinálni a Favoritából s utódai, hogy minél tökéletesebben azzá lehessen, 1788-ban a savoyai lovagi akadémiát is ide helyezték, 1883-ban pedig még a Keleti Akadémiát is hozzá kapcsolták. Mária Teréziától Ferenc Józsefíg valamennyi császár és király személyesen viselt gondot az intézetre, hiszen legfőbb patrónusa volt. A Theresianum első tanárai a felvilágosodás keleteurópai úttörői közül kerültek ki, francia, holland, angol műveltségű professzorok voltak, a kor legnagyobb német gondolkodói. Sonnenfels, Justi, Martini, Denis, a kamerализmus, fiziokratizmus stb. eszméinek terjesztői, a dunai

rendiségből kikerült tanítványaik szemét megnyitották a Rajnán-túli világra. Tanítványaikba az egyéni élet nyugatias kellemének igénye mellett a közboldogságra való törekvés és a gondolati és gazdasági szabadság eszméit oltották bele. Az iskolának már indulásakor alapelve volt, ami mindvégig meg is maradt, a minél több nyelv elsajátításának szüksége. A görögöt igen korán elejtették, a francia ellenben kivétel nélkül mindenkire kötelező volt; s aztán, ami ma éppen bennünket annyira érdekelhet: minden diáknak még két monarchiabeli nyelvet kellett tanulnia. Egy-egy ünnepély alkalmával nyolc-kilenc nyelven folytak az előadások. A gyakorlati életnek szóló tantárgyak sorába tartozott a vívás, lovaglás és tánc is, középiskolában valóban szokatlan tárgyak. A hely génusza tette volna, mely az itt időző Nagy Péter cárt is maskarába bujtatta, fríz paraszt-öltönybe, vagy a jó nevelés szelleme tette-e, de a Theresianum kis diákjai minden időben valami latinos könnyedséggel vették természetesnek, hogy felnőtt és meglett emberszámba veszik őket, akiknek majdan a porzós hivatalban éppúgy meg kell állaniok helyüket, mint a diplomaták tárgyalóasztalánál. Mária Terézia mindenesetre csak elősegítette magabiztos mozgásukat azzal, hogy a legjobb tanulókat uzsonnára látta vendégül s ilyenkor a későbbi miniszter- és követ-jelöltek szabadon barátkozhattak a császári család nagyszámú gyermekeivel.

A bécsi Theresianum épülettömbje a változó határu birodalom sokféle népének volt fő-fő nevelőintézete. Spanyolok, olaszok, csehek, lengyelek, horvátok, románok, törökök, szerbek jutottak az évtizedek során ezek közül a falak közül nagy számmal magas pozíciókba. Magyar is légiónyi nevelkedett közöttük két évszázadon át. Abból az ötezeröttszáz-hatezer magyarból, akinek itt alapozták meg élete pályáját, hadvezérek, kancellárok, miniszterek, követek, főtisztviselők hatalmas serege rekrutálódott. A bécsi kormány nagykövetei Mária Terézia korától a szabadságharcig szinte kivétel nélkül mind magyarok s valamennyien a Theresianum magyar diákjai közül valók.

De nemcsak egyéni pályafutás szempontjából volt üdvös és fontos ez az intézet a magyar művelődésre. Sőt elsősorban talán nem is azért. A felvilágosodáskorabeli Bécs ébresztette magára azt a pár magyar író, aki testörként került a császárvárosba s az eléjük került nyugati kultúra nemhogy elfordította volna őket a magyarságtól, de csak erősebben eszméletükbe idézte hazafiúi kötelességeiket. A bécsi testőrpalota az ujjászülető magyar irodalomnak volt melegágya; a Theresianum pedig a magyar politikai gondolkodásnak és közművelődésnek. A felvilágosodáskorabeli

Bécs még London, Páris, Szentpétervár mellett állt a világvárosok sorában; átvesz nyugati eszméket, de át is formálja őket, vagy ami nem egyszer megtörtént: újakat is tudott adni. Annak a sok nyelvnek az ismerete, amit itt játszi könnyedséggel sajátíthatott el minden növendék, megadta a kulcsot az új meg új műveltség-rétegekhez, melyeket a bécsi élet: udvar, színház, szalónok jelentettek. A magyar fiatal emberek javának atyja vagy nagyatyja még teljesen a barokk kultúrában élt s a latin nyelven kívül úgyszólván semilyet sem értett. A bécsi évek után védki birtokaikra hazakerült fiatal magyar mágnások és középnemesek először csak a bécsi külsőségeket, paloták és kertek stílusát utánozták. A belső berendezkedésnél aztán a könyvtárra is sor került. A késő-barokk meg a rokokó kastély mellőzhetetlen ékessége a szép könyvtárterem, jó világítással, bőrbe kötött, dúsan aranyozott könyvekkel. A «fény százada» a filozófia kora volt. Az újonnan emelt magyar barokk-, majd rokokó-kastélyokba ládászámra érkeztek a francia és angol fölvilágosodás termékei, később pedig a preromantika remekei.

Érdemes följegyezni, hogy közvetítőik mind a Theresianumban diákoskodtak és sokan közülük sohasem jutottak nyugatabbra Bécs határánál. A Theresianumban tanult magyar főnemesek a bécsi francia fölvilágosodás szellemet viszik haza magukkal s birtokukon nemegyszer a franciás műveltségnek egész kis gócpontját fejlesztik ki. A nyugati szellemnek ebben a korban ezek a legkeletibb kisugárzásai. Figyelemreméltó az is, hogy kulturális életünk első szervezői gyerekkori bécsi élmények hatása alatt létesítették az első magyar közkönyvtárakat és közgyűjteményeket, mai nagy múzeumaink alapját. A magyar diákok spanyol, holland, velencei és nápolyi, aztán cseh, horvát, dalmát ösztöndíjasokkal voltak együtt. Annak az óriási területnek, ahol valaha Habsburgok uralkodták, minden nevesebb történelmi családja még az utóbbi években is ide küldte fiait tanulni. Néha az egész Európát kormányzó nagy családok újabb nemzedékei éltek itt együtt éveken át. De maga Bécs is, páratlan társasági életével, melybe oly korán bevezették őket, gazdag műgyűjteményeivel és zsúfolt, szakszerűen rendezett könyvtáraival elégséges gondolat-és ötletébresztő környezet lehetett a tereziánistáknak.

A magyar alapítványi ösztöndíjasok huszas csoportja mellett már az első években ide küldik főúri családaink gyerekeiket. Itt tanult Abaffy Ferenc árvamegyei alispán, Kazinczy barátja, a Martinovics-összeesküvés egyik vezető tagja. Három évig volt itt gróf Csáky István, az illyéfalvi rokokókastély építtetője, egy ötezer

nak s összeállításuk érdekes fényt fog vetni a magyar szellem vonzóerejére, olyan időben és olyan helyen is, ahol nehezen lehetne elvárni. Mert a Theresianum ellen mindig az volt az érdemtelen vád, hogy nem nevel eléggé magyar szellemben. Az 1825—26-iki országgyűlésen még a királyhoz fölterjesztett nemzeti sérelmek közé is bevette, hogy a magyar ifjakat elnémetesítő szellemben nevelik. De az akadémikuskodó honfiaknak méltán felelt meg a bátaszéki javadalom kirendelt védője, a pécsi káptalan követe: «Nem tartották eleink azt, hogy a külföldi tanulás ellenkezik a magyar géniusszal, constitutióval és az ország javával; megtanította őket a tapasztalás, hogy a külföldi tanulás nevelte a legnagyobb férfiakat, mint voltak Janus Pannonius, Verantius, Olahus, Forgách és még számos nagy emberek, sőt minden módon elősegítették a tudományokra vágyódó ifjakat, hogy külföldön tanulhassanak».

Igaztalan és alaptalan volt a vád. Igaz, a magyar nyelvi oktatást csak 67 után vezették be, de képzelhető, milyen nyereséget jelentett a sok idegen nyelv elsajátítási kényszere. Nem is szólva arról, hogy a magyar haza szeretetét és az érte való munkálkodás vágyát bármilyen nyelven bele lehetett égetni a diákok szívébe, ahogy a kitűnő tanárok meg is cselekedték. Mert elsőrangú tanárai, magyar előadói voltak a Theresianumnak minden időben, olyan kitűnőek, amilyenekkel egyetlen magyar középiskola sem dicsekedhetik. Nagy történettudósaink és íróink közül nem is egy tanította a magyar fiúkat Bécsben a magyar történelem és irodalom helyes ismeretére és szeretetére. Első igazgatója az intézetnek nem kisebb magyar író volt, mint Faludi Ferenc, a népies irodalmi irány megindítója. Az első történelem-tanár pedig a XVIII. század legkiválóbb történetírója, Pray György jezsuita. Itt tanított később Kerekes Sámuel, aki az első magyar ujságot, a Bécsi Magyar Kurirt megindította; Mitterpacher későbbi pesti egyetemi tanár; a sárosi Schönwiesner, a pesti Egyetemi Könyvtár későbbi igazgatója. Történészeink közül Wenczel Gusztáv, Hodinka Antal, újabban tanítottak Jungerth Mihály, Lábán Antal, Tamedly Mihály, Salacz Gábor, Ferenczy Géza.

De az említett tanároknál, bármilyen érdemesek is a megemlékezésre talán fontosabb és jellegzetesebb, hogy Horváth Mihály, a 48-as kultuszminiszter itt fejezte be első négykötetes összefoglaló magyar történelmét és Thallóczy Lajos, a legnagyobb magyar Balkán-kutató itt hozta be a XIX. század demokratikus szellemét egy kissé bizony mindig elvonuló főúri köreinkbe. Itt bizony nem tartott ő kivételezést s egyszer szokott nyers modorá-

ban ráförmedt egy készületlen mágnás-csemetére: «Azt hiszi maga, hogy mert született törvényhozó, nem kell tanulnia?!» Egy új kor stílusának volt ez a mondat előhírnöke az ósdi, de nemes falak között. Kettejük alakja mindenesetre kezeskedik róla, hogy a Theresianumban nem folyt elmagyartalanítás. Sőt ők inkább még a mélyebb, történelmibb felelősségű magyarságra figyelmeztették a nagyraihivatott diákokat. A nemesség kötelez, tartották. Horváth Mihály, a magyar függetlenség bátor történetírója és Thallóczy Lajos, a középkori Magyar Birodalom újraálmodója a független, önálló régi fényében sugárzó Magyar Birodalmat, ezt az emberseges országot támasztották a fiatal magyar sereg elé. A méltatlanul elfeledett óriásnak, Thallóczynak köztünk élő tanítványai tudják csak, micsoda álmok és feladatok éltek és növekedtek a régi Bécsi egyik legrégibb épületében.

Szinte jelképet látok benne, hogy a Theresianum első nagy tanára a népes irány úttörője, Faludi Ferenc volt, utolsója pedig a keleteurópai méretekben gondolkodó Thallóczy Lajos, nemzeti nagylétünk prófétája.

RÉGI KASTÉLY

*Nem játszik a néma parkban gyermek,
üresek a félhomályos termek.*

*A bú elől itt nincsen oltalom,
csak sötét falak minden oldalon.*

*A vitrin mélyén áll egy gipszszobor,
kis, karcsú testét belepte a por.*

*Kék levegőben úszó, lágy hajak...
Festmény. Leányarc. Kis, kemény ajak.*

*Oly andalító, mint a nyári mák;
egy kék vázában hervadt dáliaik.*

*Gazdája nincs, vagy nagyon messze él,
hol nincsen ős és langyosabb a tél.*

*A Szajnaparton Párisban mulat...
Ott van sok fény és van sok hangulat.*

«TÉVEDÉSEK JÁTÉKA» EGY FILMKRITIKÁBAN

Most fejeződött be egyik napilap „Tévedések játéka“ címmel rendezett novellasorozata. Az elbeszélésekben előforduló tévedéseket, történetieket és másféleket kellett felfedeznie és csokorba gyűjtenie az olvasóknak. Azt hiszem: felesleges ilyeneket mesterségesen rendezni, amikor akad akaratlanul elhullajtva a napilapokban anélkül is. Pl. egyik reggeli lapnak a Gül-babáról szóló filmkritikájában olvasom: „Az 1600-as évek második felében játszódik le Gül-baba, a Rózsák atyjának, Gábor diáknak és szerelmesének. Leilának, valamint Ali basának története, akkor, amikor a magyar felszabadító mozgalom, a magyar egyetemi ifjúság kezdeményezésére mind erősebb és erősebb lendületet vett“. Hamarjában arra gondoltam, hogy a mondat második felét tévesen tördelték ide, azonban idetartozik. Úgy, mint Ali basa bugyogójához tartoznék a rádiómasina. S csak úgy bög a kifejezésből az erős anakronizmus. Mert a kritika olyan tenorban íródott, hogy feltételezi az ember: a török hódoltság ideje alatt már a mai egyetem működött Pesten vagy Budán és az általam egyébként nagyrabecsült bajtársi egyesületek javában végeztek hazafias munkájukat... Igaz, hogy Nagyszombatban megvolt már Pázmány főiskolája, azonban az ott tanuló ifjaknak édes-kevés lehetőségük volt abban, hogy a „magyar felszabadító mozgalmat kezdeményezzék“. Még a szörnyen megfogyatkozott magyar nemzet is messze volt attól, hogy ilyesmit „kezdeményezzen“, bár bőven hullott a vére Buda falainál és másutt is. S Gábor diákok se

kell föltétlenül „egyetemi hallgatónak“ venni a XVII. században, amikor a „diák“ elnevezés elsősorban és általában a literátus, írástudó, deák nyelvben jártas egyént illette még akkor is, ha melléig leérvő szakállat viselt. A filmben elkövethetnek anakronizmusokat, bármilyen vaskosakat is. Sajnos, már megszoktuk, fel se tűnik.

Mme Sans Génie

MÉG MINDIG VILLON,

ezúttal csupán hárfával, orgonával, dzidzőkkel és szavalókórossal, legközelebb nagydobbal, katonazenekarral vagy szakszofónnal. Most még csak Faludyk és Erdődi Jánosok írnak a nevében, de már bődült vezércikkek készülnek valahol és megszállott politikai csúcsvezér-önjelöltek nemsokára az ő nevében kiáltanak majd halált valakire. Nézd végig a műsort: a kéjgázzal és hangulatvilágítással előadott versek felének állítólagos eredetijét sem Villon írta, a többi éppen, ha a címét veszi át tőle. Ezeket az „átköltéseket“, amint mondják, az első kiadásban maga az „átköltő“ árusította bizonyos, már nem is kétes foglalkozást űző nőknek. Ma, hol az úgynevezett művelt közönséget csábítják rá, hogy hadd lihegje ki erotikus vágyálmait a nagy művész jótékony és felmentő álarca alatt, hol a munkáságot toborozzák össze, hogy megcsodálhassa azt a nagyszerű politikai taktikust, aki bájos egyenességgel és bátorsággal Villon alá tudta bujtatni a maga izgágaságát és forradalmi reménységeit. Nézd meg a Villon-vitát, az egyik oldal az elnyomott, szenvedő kommunista legendáját kenné Villonra, aki alig jutott hozzá, hogy a ki-

zsákmányoló kapitalisták asztaláról lehullott krumplihéjat felzabálja. (Hogy is juthatott volna hozzá, hisz még fel sem fedezték Amerikát.) Ez a legenda tudatosan rosszhiszemű, tudatosan ferdít, nyíltan pártérdekek szolgálataira készült. Akik a szélsőjobbal kacérokodó költő fordítását akarják kijátszani ellene, legalább ennyire rosszhiszeműek, mert propagálnak és égit emelnek egy rosszul összeválogatott és elsietett fordítást és mert nem kevésbé a politikai bunkó szerepét szánják a jó néhány század óta halott költőnek. Szomorúan jellemző a magyar szellemi életre, hogy egy művész, egy költő csak akkor lehet népszerű, ha félreértik, ha vásári pojácasággal körítve vezetik elő, ha a szövegét telepszéktják, ha politikai harcieszközt gyártanak belőle.

Még mindig Villon. Az irodalmi berkek zúgnak, egyszerre két-három „igazi Villon“-fordítás készül, hamar ki kell használni a konjunktúrát. Ha van a fordítók között jóhiszemű, higgye el, az ilyen feloldott, megalkuvó, a közönség legalantasabb igényeit kiszolgáló csibészromantikával telemazsolázott, szekszualitással összenyálazott Villonok után az igazi menthetetlenül szürke lesz, nem lesz sikere, nem lehetnek olvasói. Mindent lehet már Villonnal csinálni, Faludy után, csak éppen az igazi Villont, a XV. századi nagy francia költőt nem lehet ennyi hitelrontás után lefordítani. Aki bundapálinkán él, az nem fog könnyű pezsgőkre vágyakozni.

Még mindig Villon, ki tudja hányadszor rendezik újra a Villon-estet, sippal, dobbal, nádihegedűvel és a legkitűnőbb fővárosi művészek közreműködésével. Vajjon tudják-e szegény színészek, hogy mit szavalnak? A diadalmos átköltés sikere óriási. Minden új előadásra

kiaggal valaki valami új csodálatos vonzóerőt, táncsoportot és éterhangszert, már csak a nagy rendezőt várjuk, hogy statisztákat hőmpölyögtessen óriás lépcsőn, francia börtönök keresztmetszetét építtesse fel s kedvelt orfeusziláját és kénsárgáját vetítse váltakozva a versmondókra. A rendezés már úgyis nagyon tökéletes. Túlontúl tökéletes. Szegény Villon sikerét túlszervezték. Dehát korunk a szervezés diadala. Nem fontos, hogy jó vagy igaz-e valami, de legalább szervezve van. Hát ez a diadalmas szervezési mánia a Villon-divattal most sikeresen megszervezte napjaink egyik legátütőbb izléstelen-ségét.

Aramis

REVICZKY KÖRÜL

Az életében sanyarú sorsú és korán elhunyt költő körül hirlapi polémia csapott fel mostanában. Nem költői értékelésében különböztek a vélemények, hanem abban, hogy — miként élt. Egyik verzió szerint az anyagi nyomorúság és a késői elismerés stációit járta el rövid 34 éve alatt, a magyar hirlapírás érdemes nesztora ellenben azt vitatta, hogy igenis polgári jólétnek „örvendett”. A kérdés eldöntésére — azt hiszem —, a legilletékesebb maga Reviczky, aki élete utolsó-előtti évében — amikor az anyagi és erkölcsi „beérkezetség” csúcspontján állott — naivul eldicsekszik, hogy albérteti szobája olyan házban van, amelynek az udvarán fák is vannak... Fizetése ekkor sem haladta meg egy közepes riporter mostani havi jövedelmét. Külföldre, Párizsba, amelyet igen szeretett volna meglátni, nem látogathatott el, mert nem bírta el az erszénye. Bizony, a földi javakat tekintve szívesen cserélt volna egy kamarai rendelet által érintett emigránssal!

P.

E L V E K É S M Ű V E K

NEMZETI KÖNYVTÁR

Ma, amikor szellemi életünknek szinte már egyoldalúvá váló törekvése, hogy az irodalom a nép felé forduljon, a nép gondjait keresse, a nép életét kívánja nemcsak irodalmilag — hiszen művekről van elsősorban szó —, hanem szociálisan is felemelni, amikor rajongó írók népfőiskolákat nyitnak, amikor mind eredményesebben sürgetik vándorkönyvtárak felállítását, valóban időszerű a „Nemzeti Könyvtár“ vállalkozása. A „Nemzeti Könyvtár“ célja: olcsó, könnyen, érthetően fogalmazott füzetekkel elérni társadalmi életünk legmélyebben fekvő, igazi kultúrától legkevésbé érintett rétegeit. Ez a cél: felvilágosítás, nevelés, szórakoztatás. Élvezetes formában igaz magyarságra tanítás. A feladat rendkívül fontos és jelentős, mert amikor a sorozat hódítani akar, ki is akar szorítani valamit: a sekélyes szórakoztató irodalmat, az álcázott ponyvát.

A sorozat eddigi kötetei nagyon biztatóak. Bencs Zoltán: „Magyar világnézet“ című kis brosrúja az alapvetés. Megtanít arra, mit jelent magyarul élni és gondolkozni, megtanít arra, hogy magyarnak lenni nem más, mint résztvenni a magyar nyelven gondolkodók, magyar szívvel érzők nagy, szociális közösségében. Emelkedett szempontok vezetnek a szerzőt, világos fogalmazása, beállításának eszessége és kulturáltsága kitűnő eszköz arra, hogy az iskolázatlan olvasó könnyen, nehézség nélkül ismerkedhessék meg magyarsága alapvető vonásaival. Illyés Gyula: „Ki a magyar?“ című füzeté történelmi visszapillantást ad, megismertet a magyar karakter mibenlétével, nyelvünk és fajtánk rokonaival. Élvezetes útmutatót nyújt őstörténetünk — a finn-ugor őstörténet — legmélyebb mélyébe. Makkai Sándor: „Örök Erdély“-e útleírás és eszméltetés egyszerre. Apró pillanatképekben megvillan az erdélyi táj, városok, hegyek, falvak, épületek — s mögöttük a kulturális küldetés körvonalai tűnnek föl. Aki elolvassa ezt a novellisztikus szépséggel és éles judiciummal megírt kötetet, közelebb jut Erdélyhez, a kínzó és izzó problémához. A „Horthy Miklós“ című nagyobb kötet kormányzó urunk húszéves országlása alkalmából számol be Horthy Miklós küldetéséről, életéről. A könyvet tiszteletteljes intimitás árasztja el, Horthy Miklós fenkölt alakja belőle valóban mint a pater patriae tűnik elő. A felvilágosító, nevelő kötetek sorába tartozik Ortutay

Gyula két mesegyűteménye, a „Mesél a nép“ és „Az arany-szóló“. Ősi népmesék gyűteménye ez a két kötet, javarészt az író gyűjtése, belőlük a magyar nép szívéig őszintén mutatkozik meg a mese-alakítás, a fantázia működésének mítikus bensőségében. Asztalos Miklós: „Történetek Mátyás királyról“ címen a nagy király ötszázéves születése alkalmából eleveníti fel a népben még ma is oly elevenen élő Mátyás színes, vonzó, lelkesítő életét. Markó Árpád a „Magyar hadművészet“-ről írván tekint át a hadatviselő, katonáskodó magyarság ezeréves történetén. A többi kötet szépirodalmi olvasmányt ad. Szabó Pál: „A puska“ című elbeszélése az anekdotizálás megnevelése, felemelése a magasabb népies irodalom régióiba. „Színes történetek“, „Mehály és egyebek“, „Katonadolgok“ Jókai Mór, Komáromi János, Rákosi Viktor, Harsányi Zsolt, Móricz Zsigmond, Zilahy Lajos, vitéz Somogyváry Gyula elbeszéléseiből köt tarka csokorba néhány találó, izés, magyar szellemmel áthatott anekdotát.

Értékes, kitűnően szerkesztett, komoly célt szolgáló vállalkozás a „Nemzeti Könyvtár“. Jó írók írták könyveit, mindig a magasabb irodalom szintjén, de élvezhető, szívhez férkőző formában — egy valaha megszülető magyar népies irodalom legszebb útmutatásai.

Thurzó Gábor

JEAN GIONO: ZENG A VILÁG

Fordította Illyés Gyula. (Révai)

A «modern francia regény» megszokott műfajtája többnyire az intellektuális, viaskodó lélek mélységeit tárja fel. Ez a regény a jártasabb olvasó előtt szinte összeforrt a lelki vagy erkölcsi problémákkal, amelyeket sokszor még komorság vagy gyötrő vergődés is terhel. *Gide* újízű probléma-felvetései, a nagy *Proust* páratlanul cizellált intellektualizmusa, *Mauriac* vallásos szigora, *Green* terhelt álomvilága, *Chadourne* hőseinek kiábrándult menekülése a civilizációból, *Malraux* nyomasztó forradalmi légköre, *Duhamel* alakjainak fájdalmas elesettsége, *Arland* modern nyugtalansága, — hogy csak a legjellemzőbbeket említsük —, a modern francia regényben a belső vívódások vergődve megoldást kereső vagy önmagát kutató, de mindig intellektuális fogantatású és majdnem mindig kissé fájdalmas légkörét alakították ki. Még az olyan nyugodt epikájú regények is, mint *Du Gard* Thibault-sorozata vagy *J. Romains* «Les Hommes de Bonne Volonté»-ja, letepernek életproblémáikkal és monumentalitásukkal, s még *Giraudoux* kedvesen játékos szellemi tűzijátékában és *Montherlant* patetikus egészségkultuszában is mennyi intellektualizmus lappang!

Ebből a sajátos világból az ujság, egészség és életerő friss lehellelével toppan elének egy új, más francia regényíró: *Jean Giono*. 1934-ben megjelent *Chant du Monde* c. regényének Illyés Gyulától kapott magyar fordí-

tása az újság egész varázsát töretlenül élénk hozza. A regény hősei — halászok, erdei favágók, pásztorok — nem töprengenek életkérdéseken; élnek, szeretnek, gyűlölnek problémátlanul, mint ahogy tavasz, nyár, ősz, tél követik egymást, s életük valóban egybeolvad a természet életével. A lélekelemző regényhez szokott először meglepetten bukdácsol a regény szaggatott éjtszakai levegőjében, de aztán egyre ellenállhatatlanabbul elragadja az eleven ritmus: a folyók, hegyek, erdők, a szél, fák, halak, illatok, hangok szimfóniája, a természet és az emberi élet frigyének mesés, misztikus himnusza. A «szajkók szigetéről» felemelkedik a főhős, Antonio alakja: a természet fia ő, a folyó barátja, kis szigetének egyetlen lakója és korlátlan uralkodója. Már izmos, szép testének alakján is meglátszik a víz haragja és simogatása. Reggeli uszkáláskor a víz sodrából tudja meg, hogy milyen hálót használjon a halfogáshoz, meztelen lábával megérszi a föld minőségét, legszívesebben a szabadban alszik, s jókedvében hangos, vad dallal búvíli el rejtekéből a falvak leányait. A regény többi alakjai is egyszerű emberek, babonások, szűkszavúak, sommás beszédűek, de mindegyik nagy értője az ősi természetnek. Csodálatosan finom érzékeik vannak a természet titkainak felfogására, s az állatok értőn engedelmeknek szavuknak. A nőalakok is, mint rendkívüli, különös madarak libbennek át a történeten: angyali szelídségűek, mint a méntaszemű Clara, vagy nyugtalan viharmadarak, mint a két Gina . . .

A regény meséje: semmiség. Antonio, az aranyaszájú, szép Antonio egy elveszett vöröshajú fiú keresésére indul a hegyek közé, a fiú apjával, az öreg Matrózzal. Sok kaland és barangolás után végre megtalálják a vöröshajút. Ez közben menyasszonyt rabolt magának s most élet-halálharcban áll a szinte mitikussá terebélyesedett gazdag-paraszt Maudru-családdal. Matróz, szegény, áldozatul esik, de egy szörnyű éjtszakán a Vöröshajú és Antonio véres bosszút áll a Maudru-kon. Bolyongása közben Antonio is különös módon asszonyra akadt az erdőben — Clara ez, a szép vak fiatalasszony — s a két fiatal pár végül diadallal, a természet, a tavaszi árvíz és a szerelem zengő éneke közepette vonul haza tutaján, dél felé . . . A mese: valóban semmiség, s Giono a «kerek szerkezettel» se sokat törődik. Az elbeszélés zuhatagosan gördül tova, mint a regény nagy Folyója, csodálatos természeti és lélektájakat villantva meg, — az élet folyik, apró, sokszor értelmetlen jelenetek sorozatában, elakadva, nekiiramodva, — alakok tűnnek fel és el, szerepük olykor ki sem derül, — de így van ez a mesében és a való életben is, és van valami mesebeli könnyedség ebben a játékos pillangózásban. Giono nem magyaráz, nem könnyít az olvasónak, sőt szándékosan némi titokzatosságot is adagol. Lehelletesen finom színeket és darabos sziklákat, szakadékos élettörmeleket vegyesen hajít írói anyagába: csak leír, beszéltet, vagy egyszerűen ránkszakad táj- és lélek-impresszióival.

De a részletek mindig csodálatosak! A Rebeillard-földön beáll a szikrázó tél, vagy mindent megbolondít «a nagy tavaszi rendetlenség», «a reggel kivirágzik, akár a bodza», az erdőben ezer hang és illat illan, az állatok eszeveszetten rohannak a tűzvészbe: mindmegannyi felejthetetlen

részlet. S a részleteket összefonja a regény lírája, ez a természet harmatától csillogó líra, mely oly édes tud lenni, mint a csorgó méz, s a zeneiség — az olykor szinte már kábító zeneiség! — amely a legrealisztikusabb részleteknek, a természet átlelkesítésének és a naív titokzatosságnak mesteri keverésével egyszer csak a nyers valóság fölé emeli a mesét s észrevétlenül egy zenei hősköltemény mesehangulatába lendíti át. A líra átcsap a lelkekbe is: a nők sóvárogva néznek a szép Antonióra, ő szerelmesen arra gondol, hogyan fogja felfedni a vak Clara előtt szigetének és a csillagoknak rejtelseit, Matróz szívében a halál előtt patetikusan kigyúl a tenger rég eltemetett szerelme, Toussaint, a göcstermetű delejes orvos alakjában átborong a modern melankólia árnya is, és a vak Clara mélyebbre lát a természet finom titkaiban, mint a látók. Így az egészet átjárja a líra és a természet lehellete, — a természeté, amely egyáltalában nem idilli mindig, de még babonás, megelevenedett valóságában is szuggesztív, bővülő. Ez a regény egyik nagy varázsa az intellektuális modern regényírásban.

Igaz, hogy ez a költőiség gyökereiben a pantheista pogányság őstelevényéből táplálkozik. Nimfák és sellők nincsenek; de a folyó él és tavasszal vad örömmel nyújtóztatja tagjait, a hegyek fenyegető lények, a fák olykor megszólalnak, az erdő jajgat és örül, üzenete a hang és az illat (virágoknak, öreg mohának, fűzfagyökérnek, fészekalj pihéjének, mindennek illata van és a legnagyobb csendben is «recsegnek a jeges hegyek», a szél állandóan fúj, «a hegy liheg, mint a mellkas», «dübörög az erdő», zeng a világ!), a «nagy tavaszi rendtelenségben» az egész természet lázba esik, s Antonio szinte maga is része a természetnek. Az ősi, pogány természet ez. Az emberekben is van valami a homérosi görögség lelki arcának kettőségéből: a primitívségében is ravasz okosságból és a nyers indulatból. Antonio és Matróz kalandos bolyongása Odysseust idézi — Gyergyai «fordított Odysseiának» nevezi a regényt, mert itt az apa indul fia keresésére, — s a tűzvész éjtszakájának vad bosszújában Achilles haragja és Odysseus kegyetlen leszámolósa ismétlődik. Antonio problémátlan, öntudatlan élet-és természetelvezésében, meg a rebeillardi tavaszi éjtszaka vérpezsdítő szerelmi játékaiban is a pogány életöröm lappang.

Giono valóban újdonság a francia regényírásban. A regionális, «népi regénynek» még két nagy képviselője van ott: a svájci *Ramuz* és *A. Chamson*, de egyikükben sem él olyan misztikus lelkesedés a természetért, az egyszerű emberek élettájainak az az átlelkesítése, amely Giono regényének legfőbb varázsát rejti. Antonio ma már típus és jelkép, mint a mesék vagy a naív eposzok hősei: a túlterhelt civilizációtól távoli életformák szépségét sejteti meg, s mint ilyen, ritka jelenség a francia regényben. Giono regényének párját nem is itt, hanem *Linnankosky* ismert regényében találjuk meg (az aranyshájú, nőbővülő Antonio embertestvére a *Dal a tűzpiros virágról* Olavi-jának), de még ez a titkos nosztalgiával olvasott regény is milyen stilizáltak tűnik fel most a *Zeng a világ* széles szimfóniája mellett!

Giono, mondják, személyes példájával is hitet tett a népi életforma mellett. De regénye semmiesetre sem propaganda-szócső. Mi sem lenne igazságtalanabb, mint Giono-t, a regényíró kisajátítani bizonyos «népi

irány» apostolául. Való igaz, hogy regénye népi alakokat vonultat fel, még pedig írói szeretettel, mert a nép él legközelebb a természethez és a mítoszhoz, regényeinek igazi elemeihez, s olykor ugyancsak komor színeket is megvillant a nyers ösztönök világából. A mellékalakokban, Maudru gulyásaiban, a betegek babonásságában, szaggatott, ólomsúlyú szavaikban, Matröz erdei tudományában szuggesztíven érződik a népi íz. De mennyi köze van Antonio szinte már nem is egészen emberi lényének az igazi francia paraszthoz, vagy általában «a» paraszthoz, s Rebeillard vidéke, a «világének» elvarázsolt földje, ha néhány vonásában idézi is a provençai hegyek és folyók körvonalait, vajjon beleillenek-e úgy, ahogyan Giono átlelkesíti, a francia föld realiztikus tájai közé? Tündérvilág az, amelyben egy, a valódinál jóval gazdagabb, telítettebb és költőibb univerzum zeng ezernyi húron. Giono a legrealisabb gyökerű népi ízeket a mese hangulatával és a természet pogányos költőiségével keveri, s az egészből valójában egy valóságfeletti «világ-éneke» alakul ki. Ezek a «népi» alakok sokszor árnyaltabban gondolkoznak és finomabban fejezik ki magukat, mint az intellektuális regények hősei, egy olyan lelki galantériából merítve, amelyet mintha egy másik világból hoztak volna magukkal. «Olyan teli érzem a szívemet, mintha sokáig szívtam volna be annak a fiatal fűznek az illatát, amelyik az erdőben virágzott a minap»: mondja a szerelmes Antonio, s végtelen gyöngédséggel «a levegő simogatja» a vak fiatalasszony arca előtt, és tőle távol, az éj sötétjében, «ajkával utánozta a csók nesztét»...

A *szellem* azonban, a gionoi «zengő világ» lehellete valóban a természet, a föld, víz, természeti hang és illat himnusza, a kultúrált író nagy felfedezésének, természetélményének ujjongó kitörése, s tendencia, izzadátság és modoros egyszerűsködés nélkül is megéreztetni a föld és a rajta élő, vele egybeforrott nép frigyének szépségét («Be vagyunk takarva a mezőkbe és dombokba, mint a nedves kendőbe a száraz kenyér» — mondja Clara szép szava), és elvezeti az egyszerű élet, a természet igézetéhez az olvasót, ha még oly finnyás intellektuel is.. Az egész mű valami édes nosztalgáit kelt az élő, szűzi természet után és ez az igazi «népi» hatása.

Illyés Gyula átültetése jó munka. Csodálatosan gazdag nyelvében bőven árad a stílusos népi íz, találó néprajzi szavak, íróhoz és fordítóhoz egyformán illő mély költőiség, s a mellett nagyon ritkán modoros. Erre a regényre valóban el lehet mondani, hogy irodalmunk minden jó fordítással hatalmába vesz, magába olvaszt egy-egy külföldi kincset.

Makay Gusztáv

LAGERLÖF ZELMA

Meghalt egy nagy asszony, a legnagyobbak közül való. Az első írónő, akit szárnyára kapott a hír, akinek könyveit minden nemzet szeretett saját nyelvére lefordítani, hogy irodalma gazdagabb legyen egy olyan asszonyi szív írásával, amely

csordultig volt szeretettel és részvéttel embertársai iránt.

Szeretném minden asszonynak nevében büszkén és mégis alázatosan letenni emlékezőm koszorúját Lagerlöf Zelma sírjára. Büszkén, mert közülünk való asszony volt és mert soha nem tagadta meg asszonyiságának lényegét. Hirdette az

otthon szeretetét, a család békéjét, a női lélek felemelő és megtisztító hatalmát, a női hivatás szentségét. Hirdette ezt olyan áradóan meleg szívvel és olyan izes, csodálatos, felejtethetetlenül patakzó mesemondó nyelvvél, mint azt kevesen előtte és utána. Alázatos meghajlásom pedig az embernek szól, aki nemcsak hirdette, de élte is írásaiban megnyilatkozó tiszta, bátor, szinte hősiek világnézetet. Amit a sánta kisleány megálmodott, amit a fiatal tanítónő elhatározott, hogy «okos, művelt, erős és gazdag» ember lesz, azt a sors igazán beteljesítette Lägerlöf Zelma életében, mert valóban ő lett a leggazdagabb lelkű, a legmélyebben emberi írója korának. A világháborúban az elsők között volt, aki felemelte szavát a háború borzalmi ellen megrázó regényében, a «Száműzött»-ben, melyben az öldöklés közepette az «emberi élet megbecsülését» hirdette. És hiába... Azt mondják hirtelen halálát a hozzá oly közel lezajlott finn és orosz háború okozta, mert összeomlott benne az a hit, amelyet egész életén keresztül hirdetett, hogy «ahol kiépitik az otthon békéjét, onnét száműzik a háborút». A finnek békés otthonait mégis feldúlták. Fájdalmas csalódásának túlságos izgalmait már nem bírta elviselni az a jóságos szív, amely 82 éven át csak azért dobogott, hogy egymás iránti szeretetre nevelje az embereket.

Värmeland tartományban, Svédország legszebb és legcsodálatosabb természeti szépségekkel megáldott vidékén született és élt Lägerlöf Zelma. Az ősi birtok, Morbakka —, amelynek olyan szép emléket állított gyermekkori visszaemlékezéseiben — apja halála után idegen kézre került. De műveinek jövedelméből visszavásárolta a régi udvarházat és itt élt könyvei és virágai lárságában, egyedül az irodalomnak szentelve életét. «Gösta Berling» varázsos szépségű, egyéni ízű és meg-

látású regényétől kezdve minden könyvére fölfigyelnek a művelt nemzetek. Valami olyan különös báj, a mesemondás olyan káprázatos színessége hajol felénk könyvein keresztül, hogy nemcsak a maradék-talan szórakozás teljességét nyújtja, hanem egyszersmind felemel, megtisztít, nemessé és jobbá tesz. A «Császár» szívbemarkoló története, a «Jeruzsálem» misztikus szépsége, «Helga és Marianna» közvetlensége és könnyed bája, «Lilijencron otthona» a «Krisztus-legendák» és a többi könyve is mind, valóságos élményt jelentenek olvasóik számára. Ő volt az első asszony, aki megkapta az irodalmi Nobel-díjat, az uppsalai egyetem díszdoktorrá avata és a Svéd Akadémia is tagjává választotta.

A gyermekkori emlékein kívül nincsenek önvallomásos sorai, mégis nekünk adta lényének legmélyét: meleg asszonyi szívét, amely a mese és valóság csodálatos keveredésében is tisztán és élön lüktet minden könyvében. Amikor meghallottam halálának hírért, a «Halál kocsisa» című misztikus, gyönyörű történet főhősének könyörgése jutott eszembe: «...Uristen, engedj megérlelődni lelkem, mielőtt a learatásra kerülne». Kívánsága valóban teljesült, mert Isten kiváltságos, munkás és hosszú étellel ajándékozta meg, hogy szívét szórhassa az emberek közé olyan könyveken keresztül, amelyek nemcsak szórakoztatnak, de a legmélyebb megrendülés ritka élményét ajándékozzák olvasóiknak.

. Nagy Méda

PEST-BUDAI REGÉLŐ (OFFICINA)

Nem egy szerelmese akadt egy-két évszázad alatt Budapestnek és hol szemérmes, hol áradózó szerelmi vallomások szétszórtan hevernek ma is, régi újságokban, regényekben, verskötetekben. (Mikor

látjuk már azt a Budapest-anthológiát, melynek anyagát talán már össze is gyűjtötték s melynek másával például Páris régóta dicsekedhetik?) Pesti ember talán ma sem tudja eléggé átérezni városának költészetét, pedig alig akad hegy, utca, épület vagy kert, mely «anyagnál maradandóbb» emlékekkel nem bírna már valahol. Budapest bizonyosan nem csupán idegen utazókat sorol szerelmesei táborába! Hány Budapestet őriznek versek és regények Krudy Gyulától Kosztolányiig! Hányan érezhették saját bőrükön a szemrehányást, hogy «Budapestet nem ismerjük eléggé!» és ha ezek a «szerelmesek» összegyűlnének valaha, hogy rajongásuk tárgyáról beszélgessenek, külön-külön mindenkinek pirulnia kellene, annyi újságot, váratlant és meglepőt tudnának meg arról, akit alaposan ismerni véltek. Hány szoborról, kútról, oltárképről, sír- emlékről tud csak egy-két rajongó s milyen kevesen vannak, akik a régi utcanevek eltűnt költészetét keresik! Budapestet újból és újból felfedezik, anélkül, hogy a változó város minden arcát ismerőnk!

Talán mindegyikünk ismer egyet e «szerelmesek» közül, kik a város valamelyik érintetlen negyedében kerestek lakást, várbeli ház boltozatos földszintén, vagy a régi Belváros szűk utcájában, mely az egykori Pest emlékét legfeljebb kövezete alatt őrizi. Régi metszetek és akvarellek között él, céhládákat gyűjt, esetleg öreg kulcsokat, röpiratokat és a Ferenc József-térzen a Dunaparton, Budán eltűnt házak homlokzatát látják. Legszívesebben százéves térképekről tájékozódának és talán nem is merészkednek túl a Rókus-kápolnán, hol a várost övező homok és mocsár kezdődik. Hidak közül csak a Lánchídban bíznak és ott vannak minden régi ház lebontásánál, hogy

legalább egy kályhát mentsenek meg az Angolkirálynéból. Régi útikönyveik, fénykép- és metszetgyűjteményük makacs hűséggel őrizi az eltűnt városképet, melyért alig kárpótolja őket az új.

Ilyenek számára kedves olvasmány lesz Lestyán Sándor Regélője, mely Budapest regényét rejti; utcák és házak a főszereplői ennek a történetnek, mely legalább annyira archeologia, mint történelem, legalább annyi van benne a levendula illatú pletykából, mint a legendából. Lestyán könyvének talán legnagyobb érdeme, hogy sehol sem érezni rajta a nagy anyag súlyát, melyet beléolvasztott: a könnyed és szellemes társalgót halljuk ott is, hol más alig tudna megbirkózni tények és adatok szárazságával. Hisz a közelmúlt történetét talán még nehezebb lehetett kibogozni, mint akár a középkorét: és Lestyán könyve épp azt a kíváncsiságunkat elégíti ki, mellyel közvetlen környezetünk felé fordulunk. Minden historiai adatnál jobban érdekel minket a Bástyasétány keletkezése, vagy azok az apró történetek, melyeket a félmúlt Budapestjéről megtudunk. Valóságos felfedezés a századvégi Pest képe, hisz talán a barokk kor városáról is többet halottunk, mint a keletinek és az európainak ama furcsa, bájos és közönséges vegyülékéről, mely legfeljebb egy régi újságcikkben, egy millennium-kori útikalauz képeiben tárul elénk s melynek kávéházait, mulatóit és szállodáit talán jobban elvesztettük, mint az egykori Buda nem egy emlékét.

Az első pesti villamos körüli bonyodalmakról, a «high-life» ösztetételéről, titkos kártyaklubokról, a fürdőkről, a kiállításokról, színházakról, a mai Pest életének közvetlen előjátékáról Lestyán könyvéből tudhatunk meg leg- többet.

A tudományos vállalkozás is sürget, de a mindennapok Budapestjét aligha kötheti össze kecsesebb híd az egykori Pest-Budával, mint a Regélő. Cívódások és régi panamák története, a városi háztartás ezernyi gondja támadt itt fel, hogy régi jelentőségükben láthassunk utcákat, homlokzatokat, tetőket és kapuboltokat, melyek mellett nap-nap mellett elmegyünk. Sejthettük-e nélküle, hogy Beethoven lakott a Verbőczy-utca szép barokk palotájában; Vörösmarty és Kisfaludy lakásának emléktábláját pedig már csak egy belvárosi cipőszalon ablakából láthatni!

Kellemes és izléses kalauz ez a könyv abba a Pestbe, melynek nyomait bizonytalansággal sokan keresik; szellemességével, felkészültségével és nem egyszer nagyon is jogos bírálatával, legelől jár Budapest felfedezői között. E könyv, éppen úgy, mint a Budapest körül mindinkább szaporodó irodalom mutatja legbiztosabban a nemességnek és előkelőségnek ama fokát, melyhez e nemrég még serdülő korát élő város, oly hamar elérkezett. Egy város mithoszra születik úgyszólván szemeink előtt s a kis helyi történetek, ablakokhoz, cégérekhez, udvarokhoz fűződő anekdoták mihamar egy büszke legenda részesei lesznek. Lestyán könyve foglalta össze legelőször ezt a regét és ha lesznek ugyan könyvek, melyek nagyobb súlyt helyeznek a «szakszerűsége», finomabb, egyszerűségében is igényesebb könyv aligha fog akadni Lestyánénál.

Sötér István

Annuario 1938—39. (Roma, 1939—XVII Cremonese Librario Editore.)

Aki kézbe veszi a római magyar akadémia most megjelent gazdag tartalmú és impozáns terjedelmű olasznyelvű évköny-

vét, bepillantást vethet abba a nagy kulturális munkába, ami a külföldi magyar intézetekben folyik. Ezek közül a római magyar akadémiának van különösen nagy jelentősége, hiszen Magyarország és Itália között sohasem szűntek meg a művelődési kapcsolatok és a latin léleknek mindig megmutatkozott a maga jótékony termékenyítő hatása a magyar szellemi élet egész területén. Elég csak a humanizmus idejére utalni, amikor úgyszólván nem akadt magyar szellemi kiválóság, aki ne járt volna olasz földön. Napjainkban a római *Palazzo Falconieri*, tölti be azt a fontos szerepet, ami a régi itáliai egyetemeké volt. Az ott munkálkodó fiatal tudósok, írók, művészek már számos jelentős eredménnyel járultak hozzá az olasz-magyar kulturális együttműködéshez.

Ez az *Annuario*, amely az eddigi szép kötetekhez képest is tartalomban és külsőben is lenyűgözően meglepő emelkedés, méltó bizonyítéka a római magyar intézet állandóan növekedő jelentőségének. A tanulmányok közül különösen a történeiszeket érdekelheti *Federico Curato* *L'Alleanza tra Venezia e l'Ungheria del 3 giugno 1849* studiuma, amelyben Magyarország és Velence az 1848—49-i szabadságharcban való szövetszérésének kuliszái mögé világít be, s ennek érdekes, eddig ismeretlen dokumentumait tárja fel. *Gáldi László* *Le origini italo-greche della versificazione rumena* című értekezésében a román verselés görög-latin eredeteit fejtegeti. Az irodalomtörténeiszeknek különösen magára vonhatja figyelmét *Kollay-Kastner* Jenőnek, a római-magyar akadémia igazgatójának és a római egyetem tanárának *La*

leggenda della beata Margherita d'Ungheria alla corte angioina di Napoli» című tanulmánya, s ebben a kiváló tudós kutatásának eredményeként becses adatokkal mutatja ki, hogy IV. Béla leányának, Boldog Margitnak aszketikus élete milyen inspiráló hatást tett Itáliában, nevezetesen Nápolyban, az Anjouudvar körében. *Horváth* Henriknek valósággal önálló könyvszámba mehetne igen értékes tanulmánya a magyar rinascimento-ról. Ebben külön csoportokban részletezi a rinascimento hatásainak megnyilvánulását magyar földön a litteratúrában, a piktúrában, a szobrászatban építészetben, iparművészetben. A munkát pazar, az anyagot kimerítő teljességű illusztrációs anyag egészíti ki. *Pongrácz* Lajos «*Vespasiano da Bisticci ed i suoi clianti ungheresi*» címmel az olasz rinascimento egyik kiemelkedő alakjának életével és működésével foglalkozik; kitérve *Vespasiano da Bisticci*nek a magyar humanistákkal, főként *Janus Panninius* pécsi püspökkel való meleg barátságára, irodalmi kapcsolataira. Plasztikus tanulmányában számos újat és érdekeset találunk az e korról szívesen foglalkozó s ezt szerető litterátusok. Érdekkeltő az *Annuaire*nek az a rovata, amely a római-magyar akadémikusok elmúlt tanulmányi évben elért sikereiről, munkásságáról, szerepléséről számol be.

A mai körülmények között, sajnos, nem áll módunkban bővebben megemlékezni e remek munkáról és meg kell elégednünk majdnem csak a regisztrálással. De a megjelenés puszta ténye is cáfolja ama mondást: *Inter arma silent musae*. A Tiberis-parti ódon palotában, az

Urbs Aeterna kellős közepén ott lángol a magyar Géniusz világa. A könyv szerkesztését és az anyag pompás összeválogatását *dr. Kollay-Kastner* Jenő végezte és méltán kell honorálnunk őt ezért is elismeréssel. A hátsó oldal szimbolikus emblémája *Buday* György, a külföldön is jólismert jeles fametsző munkája. A külső kiállítás igen izléseles, komoly és artisztikus voltáért az olasz könyvkiadót illeti meg a dicséret. *Mihály László*

Császár Elemér: A magyar regény története. (Egyetemi Nyomda, 1939. 400 l.)

Míg a magyar irodalomtörténeti szakirodalom az egyes írókkal foglalkozó, vagy az egyes korokat tárgyaló munkákban meglehetősen gazdag, addig műfajtörténeti szakmunkákat úgyszólván alig tud felmutatni. Különösen áll ez a regény történetére nézve, amelynek Császár nagy munkájáig nem volt egy-egy összegoglalása. Sőt még részlettanulmányokban sem volt valami nagy választék és Szinyei munkáján kívül még nagyobb korszakot sem fogott át senki. A szintézis Császár érdeme. Császárt bőséges anyaggazdagsága, páratlan szaktudása és biztos judiciuma szinte predestinálta erre a feladatra. Munkásságának legszebb eredménye ez a könyv; olyan alkotás, amelyet még a nagy nyugati kultúrnermetek szakirodalma is csak nyereségnek könyvelhetne el. Császár munkássága, amely részlettanulmányokból kiindulva jutott el a szintézisig, ezzel a munkával érte el fejlődésének a tetőpontját, amelyet még az irodalomtörténészek közül is csak kevesen érnek el.

Tulajdonképpen nem is újdonság ez a hatalmas munka; első kiadása 1922-ben látott napvilágot. Újdonsággá teszi azonban az elmúlt tíz év újabb részletkutatásai-

nak a felhasználása, szempontjaink a kiszélesedése és feldolgozásának az újszerűsége. A magyar regény életútját mindig világirodalmi szemszögből és az európai kultúra fejlődésének az irányvonalába beállítva szemléli és éppen ezért nemcsak a magyar, hanem az egész európai irodalomtudománynak nyeresége ez a könyv.

Az előzmények tárgyalásánál Császár ragyogó okfejtéssel mutatja ki azokat az okokat, amik miatt a magyar regény a nyugati regény mögött oly sok évtizeddel lemaradt. A nyugati irodalmak, túl a lovagregény lezárt korszakán már a modern regény terén is jelentős alkotásokkal dicsekedhettek, amikor irodalmunkban még csak az első kísérletek korát éltük. Ezek az első kísérletek, mint a Fanni hagyományai, vagy Dugonics Etelkája nem is regények a szó szigorú műfaji értelmében, de érdekes megjegyezni, hogy mégis ezeknek a munkáknak volt a legnagyobb visszhangja a magyar olvasóközönség körében.

A magyar regény tulajdonképeni megszületését Császár szerint Fáy Bélteky házával (1832) számíthatjuk. Császár ebben is látja a regény minden érdemét. A szabadságharc előtt azonban három nagy-szerű regénnyel (Jósika Abafiája, Gaál Szirmay Ilonája és P. Horváth regénye) egyszerre virágba szökken a magyar regény fája, hogy aztán rohamos léptekkel hozza be az elmulasztottakat. A negyvenes években jelentkezett Eötvös, Kemény és Jósika és ez a triász egészen a huszadik század elejéig rányomta a magyar regény fejlődésére a bélyegét. Azok a fejezetek, amelyek ezzel a három nagy regényírókkal foglalkoznak, a könyv legértékesebb részét képezik. A kisebb jelentőségű, de azért mégis jelentős regényírókat külföldi példaképük alapján osztá-

lyozza és így kerül Tolnai az angol, Beöthy, Vértes az orosz realisták, Toldy és Justh Zsigmond a francia lélektani irány hatása alatt álló írók körébe. Ez a felosztás azonban nem a tudós mindenáron való elskatulyázási szenvedélyének, hanem alapos megfontolásnak és a világirodalmi fejlődés sodrába való beállításnak az eredménye. A magyaros irány íróival: Rákosi Jenővel, Iványival, Csiky Gergellyel külön fejezet foglalkozik.

1896-tal majdnem csak le is zárul Császár munkája. Ambrus Zoltán, Rákosi Viktor, Gárdonyi és Pekár működésével csak vázlatosabban foglalkozik, míg Herczeg regényírói munkásságát kissé részletesebben taglalja. Herczeg után már csak egy két nevet említ fel; úgy látszik, hogy a szükséges irodalomtörténeti távlat hiánya miatt még nem tartja az időt alkalmasnak arra, hogy legújabb regényíróinkat is a kritika mérlegére helyezze.

Mert Császár konzervatív kritikus. Ez a „konzervatív“ jelző azonban ma nem lebecsülést jelent, sőt külön fémjelzése van. Ma, amikor a magyar kritika — tisztelet a kivételnek — a fizetett és a baráti dieshimnuszok mocsarában tepsed, a Gyulai—Riedl vonalból kiinduló konzervatív kritikának kétszeres jelentősége van.

Galambos Gruber Ferenc

Virginia Woolf: Évek. (Franklin-Társulat.)

A világhírű angol író nő regénye — magyar nyelven az első, művei között időrendben a legutóbbi — egy angol családról, a Pargiterek-ről szól, 1880-tól máig. Igazi hőse — mint Schöpplin Aladár mondja erősen fáradt és szálkás bevezetőjében — tulajdonképen az idő, ahogyan változtatja, formálja, alakítja a beléje hullott embereket. Rose a regény elején képzelgő kis-leány, végén kiöregedett politikai

agitátornő; közben jóformán csak annyit tudunk róla, hogy szónokol, megdöbálják és becsukják. 1880 tavaszán azonnal „in medias res” kerülünk és ma — vagyis 1937-ben, amikor a regény angolul megjelent — nem végződik be semmi: Delia estélyt tart, azután hajnalodik s a Pargiterek megállnak az ablaknál, a derengésben, a londoni hajnal fölött. Nincsenek folyamatos események, egy jelenet nem készít elő egy másikat, egyszerre csak értesülünk róla, hogy Maggie férjhezment és gyerekei vannak, hogy kitört vagy végetért a háború, hogy valaki meghalt vagy eladtak egy házat. Kezdetben omnibuszok járnak, azután német repülőgépek keringenek London fölött és végül Eleanor autón megy Delia estélyére. Virginia Woolf tétele: idő nincs, pillanatokban élünk, és az évek hőmpolygó ideje látszólag ellentmondás; a valóságban, ahogyan a regényben megvalósul egyszerre mind a kettő: úgy tűnik, a legmagvasabb, legigazabb valóság. Akikről szó van, egy pillanatra sem idegenek és van a regénynek egy jelenete, ahol az olvasó megdöbben s elámul azon a páratlan, szinte ellenőrizhetetlen művészetben, amellyel az író az első pillanattól fogva beavatja. Ebben a regényben légrétegek van minden egyes emberének, megragadóan érzékelteti azt a rejtélyes sugárzást, ameyben minden egyes embert körülvesz az egyénisége. Ezért nem jellemzi őket nagy szavakkal, ezért nem ad szájukba jellemző világnézetet. A karakter mélyebben van a világnézetnél, szinte azt mondhatnánk: a karakter az a vegetáció, amely láthatatlan indákkal minden szavunkat, mozdulatunkat beborítja. Eleonorra jellemzőbb az, ahogyan végigmegy az utcán, mint az, hogy mi a véleménye a háborúról. Belép valahová, megjelenik a regény egy

lapján, „spekulál” vagy egyszerűen csak azt mondja: a teavíz megint nem forrt föl, de ezt csak Eleanor mondhatja így és ebben benne van Eleanor egész kedélye. North, Peggy és a többiek mind kedélyük titokzatosan áradó párájában élnek, mint egy rejtélyes burokban. Még semmit nem tudunk Peggyről, pár szót szolt csupán, de már gyanítjuk, hogy orvos és sejtjük, hogyan fog felelni egy kérdésre, amelyet nem adtak föl neki. North megjön Afrikából és tudjuk, hogy farmja volt. Elharapott mondatokat hallunk erről a farmról s egyszerre North egyéniségének legmélyére kerülünk, pontosan tudjuk, mi a véleménye a világról. Virginia Woolf alakjai nemcsak a regényben élnek. Belépnek a műbe, kilépnek belőle, két távoli év, két találkozás között ki tudja hol kószálnak, de az első szó után tudunk mindent úgy, ahogyan családtagok tudnak, nem hírekből és levelekből, hanem egyszerűen azért, mert családtagok. Ezt elérni írónak a legnagyobb, legcsodálatosabb művészet. Lehet, hogy Virginia Woolf impresszionista — egyáltalán nem érezzük fontosnak. A valóság oly lenyűgöző ízével hat, hogy minden más mellékessé válik e valóság mellett. Különös és nagy író s a magyar közönség páratlan élménnyel gazdagodik, ha regényét elolvassa. A regényt *Hevesi András* fordította magyarra. Általában tisztán és egyenletesen; helyenkint pongyolán és kócosan. A sok „miközben” és a sok indokolatlan névelő nem egyszer bosszantó. *Rónay György*

Tóth László: Magányos jegenye. Révai. 1940.

A magyar novella sajátos, anekdotikus-émlékező formája kel új életre Tóth László elbeszélés-kötetében. Tóth László a századforduló fiatal gyerekének lelkét tárja föl, levezet azokba az idillikus-forrongó

mélységekbe, honnan a jövőendő évszázad férfiai lép majd egy sötétebb, vigasztalanabb kor színpadára. Megmutatja, milyen volt az a békebeli élet, melyet olyannyira visszasóvárog az is, aki nem ismerte, megmutatja, hogy a békebeli világban is örökök voltak a szív tragédiái, a lélek sérülései, megmutatja, hogy a századforduló gyermeke épúgy ébredt az életre, époly keserű-édes ébredéssel, mint minden korok gyermeke. A novellák különálló, gondosan csiszolt darabok, mindegyik hangulatilag és tartalmilag egyaránt kerek egész, de egymásutáni sorrendjükből mégis regényszerű kép bomlik ki, a századfordulós gyermek-lélek mind tisztább fényben világosodik meg, a meghatón lelkes, tisztán érzelmes, nagyotakaron férfias fiú-lélek szinte dramatikusan fejlődik a gyerekkorból azzá a valakivé, aki a világháború frontján elsüti az első puskát. Tóth László könyvének ezen a már-már kultúrtörténeti érteken kívül — hogy a fiú köré megfesti a századforduló éveinek intim-történelmi és szellemi körképét — legnagyobb értéke egyenletes, nemes férfi-lírája. Ritka írói erény ez, hogy a szív melegsége, az érzésvilág hevülete ily cicomátlanul, erőltettség és főlős lírizálás nélkül áradjon egy könyv lapjairól. Párás tónust kapnak tőle a novellák, borongós hangulatot, mely azonban egy pillanatra se mossa el az ábrázolás éles, találó körvonalait. Minden novella egy-egy impresszionista kép. Az impresszionista tolla eleveníti meg a régi Pest, a dunai táj hangulatát, reggeleit és alkonyait, kertjeit és interieur-jeit. A kötet némelyik novellája — így a legszebbek: „A földi ló“, „Fölszáll a kő“, „Ezüst trombita“, „Az első vers“, „Rózsát vagy szekfűt?“, „Magányos jegenye“ — sokáig visszhangoznak az olvasóban, olyan hangulati nosztalgiaikat kelte, mint Krudynak

egy-egy felejthetetlen elbeszélése. Tóth László hivatott ábrázolója lenne egyszer egy összefoglaló, széles alapozású regényben is a századforduló budapesti intim életének, fél-történelmének, érzelmi karakterrajzának. A novellák anekdotikusan bővérű elbeszélő-űteme biztosítaná e regénynek is méltó sikerét és értékét. *Thurzó Gábor*

Kézai Béla: Az utolsó nap. (Révai kiadás.)

Gyulai Pál feljegyezte Kemény Zsigmond egy szóbeli közlését, amelyben megvilágította, hogy miért foglalkozik olyan sokszor a mohácsi vészt környező korszakkal. E feljegyzés szerint «nemzeti szerencsétlenségünkben több a tanulság és költészet, mint dicsőségünk napjainban, s az a sejtelve van, hogy még zordabb idő is nehezülhet ránk, ha Ausztria tétovázó tehetetlensége, Magyarország heves vakmerősége tönkreteszik monarchiánkat — s egy új Mohács újra kettészakítja hazánkat s egyik felét török helyett az orosz, másik felét Ausztria helyett Németország fogja bírni». Azelőtt is, azóta is regényíróinkat sokszor vezette a multba a jelen gondja. Jó történelmi regényt aligha lehet anélkül írni, hogy a szerző saját élményeivel át ne melegítse a letűnt kort. Sokszor lelki élete segíti ahhoz, hogy megértse a régi idők embereit, sokszor azonban korának eseményei magyarázzák meg a történelmi eseményeket. Ez nem jelenti azt, hogy a jó történelmi regény kulcsregény is. Nem kell a multnak álarcnak lennie, amely mögé jobban el lehet rejteni a jelen legkényesebb kérdéseit is, hanem a jelen eseményei csak szolgálhatják a megértést. A kulcsregénynél a mult ürügy, a jelen a cél.

Amikor Szimpliciusz pápa Julius Nepos császárnak ilyesmit mond, alighanem a mi viszonyainkra is gondolt Kézai Béla: «Barbár tiszt-

jeid megtanultak latinul, de nem mindegyik. Büszkén viselik a tollas sisakot s oly harciansan, hogy látukra Fabius Cunctator se kételkedhetnék, hogy ezekkel a féelmetes fickókkal rátörjön a púnokra... Az igazi rómaiak ezek a törtető piperkőcök, akik a hatalmasok kegyeit keresik, háttérbe szorítják, kiforgatják a birtokából, elütik a hivataloktól. Az igazi rómaival nem állnak szóba a te udvarodnak urai és ezeknek társasága. Az igazi római keserű és ökölbe szorított kézzel jár. Ha pedig kitátja a száját a piacon, zsoldosaid elfogják és hazarülésért feljelentik valamelyik kegyelmes úrnál, aki boldog, hogy a barbár tiszteknek elégtételt szolgáltat egy tetves római paraszt okvetetlenkedéséért. Rómában magam is ismerek egy-két nagyurat, akik kijelentették: büszke vagyok arra, hogy életemben egyetlen paraszttal sem fogtam kezét. De ölelkeznek a barbárokkal. Kiöltöztetik őket és római nevet adnak nekik». A haldokló Róma jellemvonásai is megvannak ebben a rajzban, de a mai magyar társadalom néhány beteges tünete is kiütözik belőle.

Kézai Béla alaposan ismeri a haldokló Rómát. Képzeldőereje meg eleveníti a tanulmányai által szerzett adatokat, belemélyed a korba, megérti ellentéteit, különösen találon érezteti a különbséget a mind üresebbé váló külső formák és a belső züllés között. Kár, hogy néhány apróságra nem figyelt. A pápa nevét így írja: Szimpliciusz, a császárét pedig latinosan Julius Neposnak. A 154. lapon Thukididesz Anabázisát emlegeti. Ezek az apróságok azonban kivételek a regényben.

Az olvasó mégsem kap világos áttekintést. Fel-felbukkan egy kép, egy várostrom, egy beszélgetés, egy korcsmai mulatozás, egy kolostor-építés, amelyek magukban véve találon jellemzik a széthulló római birodalmat, azonban az olvasóban

mégis hiányérzet marad a regény elolvasása után: alapjában véve tájékozatlan. Ugyanígy az ember-ábrázolás is. Nem akarnak megelevenedni az alakok. Ennek legfőbb oka az, hogy Kézai soványan jellemez. Egy-két vonást kapunk csak minden szereplőről, igaz, hogy ezeket aztán élesen domborítja ki.

Érzi az ember azt is, hogy Kézai tudna szerkeszteni, lenne benne érzék a kerek belső formához és az arányosan elrendezett cselekményhez, de mintha szándékosan fojtaná el ezt a tehetségét. Minduntalan megbontja a cselekmény egységét, mindig más-más szemével nézi az eseményeket, hol a császáréval, hol a feltörekvő Orestesével, hol az uzorás Bessaséval, hol Odoaker bátyjával, Onulféval, csak a főhősével. Odoakerével soha.

Mindez hiba a klasszikus, realista regényírás szabályai szerint, Kézai azonban szándékosan ilyen. Lehet, hogy a jellemzés öntudatlanul lett sovány, azonban bizonyos, hogy a szerkezetet akarattal bontotta fel. A modern expresszionista regény számára jellemzés és szerkezet nem olyan fontos, mint a kifejezendő hangulat, amely végigömlik az egész regényen s mennél egységesebb, következetesebb — ahogyan mondani szokták — az «atmoszféra», annál jobb a regény. A realista regények legjobbjában is megvan ez a hangulati egység — gondoljunk egy Balzac, Zola, Kermény Zsigmond, Dosztojevszkij sikerültebb alkotásaira — ott azonban szinte magától forr ki, itt pedig ez legyen a főcél.

Kézai regényében a hangulati egység megvan, sikerül az olvasót magával ragadnia ebbe a különös, nyomasztó levegőjű világba. Ez a tehetség biztos jele. Azonban az az ember benyomása, hogy túl sok áldozatot hozott a korszerűség oltárán, hogy túlságosan expresszionista, pedig az igazán jó expresszio-

nista regény egy kicsit realista is. Petőfi nem volt annyira népies, mint Lisznyay Kálmán, Dayka Gábor szentimentálisabb volt, mint Kölcsey. Nem a legdivatosabb, a «legkorszerűbb» állja meg legjobban az időt. Több jel mutat arra, hogy Kézai Bélával erős egyéniség jelentkezett irodalmunkban, aki aligha fog megelégedni a külföldi mesterek követésével, hanem eredetit alkot tárgyban és stílusban egyaránt — esetleg már legközelebbi művében.

Fábián István

Gunnar Gunnarson: A vulkán árnyékában. (*Athenaeum.*)

A regény «forradalmi» korszakában, — amikor egy-egy találmányt, leleményes lélektani és stílusbeli játékot sokszor legalább annyira fontosnak érzünk, mint azt, amit a regény elmond, tehát azt, ami tulajdonképpen a regény, — külön íze van minden északi könyvnek. A franciák és angolok forradalmárok, az északiak inkább a hagyomány őrei. Makacs realisták, a szónak egy tágabb és mélyebb értelmében. A valóság, amit regénybe zárnak, jóval több, mint a XIX. század realistáinak valósága. Ahogyan ezt a valóságot regénybe zárják: tiszta realizmus. Gunnarson regénye példának is kínálkozik; ha nem volna olyan kiváló, hálás volna rajta illusztrálni ezt a «mágikus realizmust.» Nagy műveket, kész alkotásokat azonban mindig veszélyes inkább anyagnak, mint műnek tekinteni. Mindez utólagos eszmélkedés, elkésett elmélet: igazabb állásfoglalás engedi varázsának, hangulatának. Gunnarson a hangulat páratlan, trükkökre soha nem szoruló mestere. Regénye hét nap története és hét napban egy város, egy család, egy szerelem, egy ember tragédiája, végtelenül egyszerű és éppen egyszerűségében bonyolult; ez az a téma, amelyből könnyű misztikus

giccsot csinálni ördögidézéssel és látomásokkal. Gunnarson nem játssza ki azt, amit Bernanos föltétlenül kijátszott volna. Nem tolát semmit a teológiából, — olykor hereziszből — igazolt misztikába; csak annyira misztikus, mint az élet, — szándéktalanul és művészi. Pall Einarson démoni figura, de csak *démoni* és nem maga a *démon*. *Démoni embert* rajzolni — jól: magas művészet; *démont* rajzolni könnyű, nem egyszer megalkuvás: ahol kevés az ábrázoló erő, mindig kisegít a «misztika».

Az ember szívdobogva olvassa ezt a regényt, elakadó lélekzettel követi a kiháló város sárga ködében, a sűrű hamufelhők alatt furcsa, tétova hőseit; idegeiben érzi a halálsejtelmet s az élet könyörtelen bizonytalanságát, a közelgő tragédiát. *A vulkán árnyékában* nyomaszó könyv, legköre sokáig fojtogat, csontjainkba hatol, csontjainkban fáj, mint a hideg és az influenza. Nagysága legjobb mértéke ez a «testi» hatás, író ennél többet aligha érhet el s aki oly kevés eszközzel éri el, mint Gunnarson, — nagy, kivételes művész.

Lagerlöf, Hamsun, Undset után erősen csökkent nálunk az északiak iránti érdeklődés. Pedig azt a rég várt «nagy» művet, a Madame Bovary, Bűn és bűnhődés, Háború és béke vonalából, alighanem nálunk kereshetjük legtöbb kilátással, egy Kamban, Gulbranssen, Falkberget életművében. A franciák kacérsága, az angolok ködös formabontása, a regény sok zavaró elmélete nélkül egyszerűen csak alkotnak, föld, erdő, élet közlemben és legtöbbször közelebb a sokat kergetett «titokhoz». Az ember gyanakodni kezd: nem optikai csalódás-e ez a «titok»? Nemcsak azért találtuk ki, hogy érdekesebb legyen írni és élni, mikor elfelejtünk igazi életet írni? Az északiak, úgy látszik, nem felejtettek el. **Rónay György**

Lippay Lajos: Három világrész partjain. (Révai.)

Kevés útirajzot tettem le kezemből annyi szívbéli irigységgel, mint Lippayét. Valószínűleg nemcsak a tájak szépsége és élvezetes történelmi emlékeinek vonzóereje okozta ezt a forró sóvárgást, amely hirtelen eltöltött, hanem az író közvetlen, meleg hangja, amelyet az átélés izgalma fűtött még a messzi évek távlatán keresztül is. Kevesen tudnak jó útirajzot írni, jól megválasztani az érdekes mondanivalót és úgy, hogy ne tengjen túl a történelmi magyarázat, de az egyéni élmény se nyomja el a tájból áradó varázsos sugárzást. Lippay könyve iskolapéldája lehetne ennek a jóleső mértéktartásnak. A letűnt kultúrák és romokban heverő világok nagyszerű multjáról mindig úgy beszél, hogy a jelent is érzékelteti. S mert hosszú utazásai, nagy tapasztalatai és nyelvismerete által könnyen összehasonlíthat is, ezért élvezetesen tudja osztályozni a tájakat és embereket és a városok és országrészek történetében megmutatja a fejlődést vagy a hanyatlást. Olvasás közben valóban úgy érezzük, hogy a világ legcsodálatosabb tájait utazta be a Földközi-tenger partjain az író, hiszen itt a történelmi mult nagyszerűsége méltán versenyez a természetétől megáldott tájak tündéri szépségével. Gyönyörű leírásait olvashatjuk az Etna árnyékában élő Sziciliának, a büszke multját sirató Karthagónak, Sevilla álomszerű kertjeinek, Athén, Kréta és Rhodosz különös történelmi varázsu helyeinek. Érdekes, szép könyv Lippayé s aki csak néhány helyét is bejárta az itt felsorolt tájaknak, az még égetőbb szomjúságot érez utánuk, hogy újra láthassa. Én azt hiszem, ez a csillapíthatatlan sóvárgás, amely Lippay könyve nyomán támadt az olvasóban, ez a legnagyobb dicséret az író számára, aki nemcsak le-

írta utazásait, hanem élővé, magávalragadóvá is tudta tenni.

Nagy Méda

Ölbey Irén: Krisztus. (Singer és Wolfner.)

A Megváltó életét, kinhalálát és feltámadását foglalta versekbe ebben a könyvében Ölbey Irén. Nem lehet letenni ezt a könyvet, amíg az ember, szinte egyetlen lélegzettel, végig nem olvassa ezeket az egyszerűségükben is csodálatos verssorokat. Talán soha verses elbeszélés nem alkalmazkodott jobban Krisztus alázatos egyszerűségéhez és mégis ragyogó fenségéhez, mint Ölbeyé. Gyöngyöző forráshoz lehetne hasonlítani, amely a hegyek és völgyek tiszta útjain lágy csobogással halad, de amint nőnek partjai a hömpölygő folyónak, úgy dagad és árad ez a versfolyam is, hogy megkapó szávaival alkalmazkodjon a Megváltó isteni és emberi alakjának és tetteinek nagyszerűségéhez. Gyönyörű sorai vannak Máriáról is:

*«Puha felhő lengett fent
szirom szitált az útra
Mária felve ment, ment,
mosoly gyult ki pirulva
tejszínű arcán. Égett
az ivelt száj és homlok,
mert gyermeke méhének
szűz mélyén felujjongott.»*

Ragyogó hasonlatok és jelzők fénylenek föl minden sorban és újszerű szó-összetételek: «mély lángú szem, szélfésült lombok, lengő fény.» Nemcsak meghatva tettem le kezemből ezt a könyvet, hanem csodálattal is, mert a líra valami olyan dús és tüzes áradása ömlik át rajta, amely az elbeszélés szépségét olyan kivételes magasságba emeli, ahová csak a kevesek és a meghívottak érhetnek el.

Nagy Méda

SZÍNHÁZ

SOK HÚHÓ SEMMIÉRT

Shakespeare vígjátéka új betanulással a Nemzeti Színházban

Fényes színészi alkotások emléke fűződik ennek a klasszikus vígjátéknak nemzeti színházi multjához. Mostani felújítása — majd egy évtizedes pihentetés után — nem méltatlan ehhez a multhoz, s a színház jelenének is legörvendetesebb eredményeihez számít.

Rendezése mindenekelőtt erős stílusérzékelt kíván, s Major Tamás, ki ebben az évadban Racine színrevitelével e vonatkozásban igen előnyösen mutatkozott be, ezúttal újabb bizonyosságát szolgáltatja lényegismeretének, a részleteken túl az igazabb egységet is szemmeltartó ítélőerőnek. Nagyon helyesen azt vallja, hogy itt minden intrikusi cselszövény, kriptaszagú rémdrámái motívum ellenére is egyedül a tiszta vígjátéki hangnem következetes megőrzése a rendező legfőbb feladata. Shakespeare fölényesen bánik a Bandello novellájából merített féltékenységi és rágalom-elemekkel, s végül is a «Sancta Simplicitas» kezébe adja a szálak kibogozását; ez az az eset, amikor az oroszán, ősi faji ösztönének szavára — gombolyaggal játszik és édesen dorombol hozzá.

Arany Lászlónak hetven esztendő fordítása hangjával is szerencsésen érezteti ezt a könnyed játékosságot, az örvényes víztükör fölött csapongó pillangó cikázást.

Az együttes nagy megértéssel, friss temperamentummal, simulékony ösztönjáték mellett sok egyéni leleménnyel alkalmazkodott a fordítás szelleméhez s a rendező elgondolásához. Régi szerepében csak Bartos, Pethes és Gabányi lépett fel, csupa szívesenlátott ismerős, a jóízű és mértéktartó mulattatás arcélén. Petheő Attila, a legutóbbi szereposztás Benedekje, most az aragoniai herceg elegáns renaissance-alakjának adott tekintélyt, Táray pedig a jovialis Horváth Jenő örökében a messinai kormányzót színezte ércesebbre, erélyesebbre. Apáthy Claudiójában megvolt a sokat emlegetett «tejfelesszájú», gyermeteg rajongás, mely aztán a válságos jelenetekben szépen ment át a férfiasabb hangsúlyokba. Rápolthy Anna Herója is a néma fájdalom mozzanataiban volt legmegkapóbb, beszédjének némi szenvelgő árnyalata most is kísértgetett. Nagyon rokonszenves, kitűnő szövejtésű, keresetlen kedvességű Bence.

lovaggal állt elő Ungvári László, egy csipetnyivel kevesebb izgásmozgás s ez az alakítás számottevő értékévé fog emelkedni. Játék-társa, Olty Magda, ugyancsak a szubretti «tűzrölpattantság» irányában terhelte meg valamelyest Beatricének szerepét, kiváló elődje, Tasnády Ilona, a legfergetegesebb hadakozás hevében is több «grandezát» juttatott nyomatékhoz. Várkonyi udvari simaságú intrikusát, Ónody bölcs emberiességű szerzetesét örömmel láttuk. Feltűntek az elragadó jelmezek.

Északiak. *Arttur Järviuoma drámája a Nemzeti Színházban.*

Népdráma ez a negyedszázados finn darab, nemcsak azért, mert egy északfinnországi majorság lakóinak sorsát tárja elénk, — népdráma mélyebb értelemben is: egy jámbor, istenfélő, de szabadságra termett népnek drámája, melynek egy véres fejezete csak az imént pergett le az ámuló Európa szeme előtt.

Järviuoma színműve már keletkezése idején is (1914) történelmi darab volt, mint nálunk abban az időben az önkényuralom éveiből merített drámák. Ugyanaz a nyomasztó légkör, ugyanaz a fojtogató bizonytalanság, az öregekben a rezignáció hamuja alatt a dac csöndes izzású parazsa, a fiatal agyakban és szívekben egy-egy heves föllobbanás — *mindennek kockáztatásával, néha egyenest az élet árán.*

Látszatra csendesen folydogál az élet, békés lelkű emberek tanyáján, csak az az aggasztó, hogy ennek a csendnek «csenbiztos» is van, a kancsukával, Szibériával fegyelmező orosz despotizmusnak szinte föllelőtlen hatáskörű helyiszerve. A falu már tehetetlenül nyögi a napirenden lévő zaklatásokat, a függetlenség vad vágya egész «szegénylegényvilágot» teremt, a gyöngébb lelkek zsolozsmázó pietizmusba menekülnek, — valameddig azután egy nagyerejű finn legényben elnyomított házanépének, sőt egész boldogtalan nemzetének minden keserve fellángol, s a bilincsekért és korbácsütésekért — csuklóláncait

szétszaggatva — a kis helyi zsarnoknak (s az egész rabszolgatartó szellemnek) halálos késszúrással fizet meg.

Egyéb nincs is a drámában, melynek komor szövetebe két szerelemnek gyöngédebb szálai inkább csak futólag vegyülnek bele. Hogy a maga hazájában ebből a színműből valóságos nemzeti kincs lett, nagyon megérthető; időszerűsége — két sugarasabb évtized multán — most, fájdalom — újra megnőtt s bennünk, a testvéri származású s a szolgaság gyűlöletében is testvéri érzésű magyarságban mély rokonszenvre talál. A Nemzeti Színház előadását — Végh Istvánné szép fordításában — a teljes odaadáson kívül valami ünnepi áhitat is átjárja. Jávor Pál ritkán volt ennyire bensőséges, ritkán felelt feladatára ennyire, szívvel-lélekkel. Szörényi Éva gyöngéd lírája, Mészáros Ági csitri-kedvesége, Újlaki bánatos férfiasága csupa komoly érték. A becsületes finn parasztgazdákat Bodnár és Ónody nemes méltósággal személyesítette meg. Kovács ördögi csendbiztosában az *Új haza* kapitányát láttuk viszont. A derűsebb epizódokban Iványi Irén, Pethes és Matány jeleskedett. A gondos és lelkes rendezésért Szilassy Gyula, a kitűnő színpadi képekért Horváth János érdemel elismerést.

Furulyaszó. *Babay József falusi komédiája a Nemzeti Színházban.*

Negyedszer látjuk Babayt a Nemzeti színpadán, de újdonságai

Forgács diplomata-vénájú csendőrtiszthelyettese, Tapolcazi zsiros kucepe megannyi jelentős epizódérték. Sajnos, hogy maga a jócskán bardszóló darab a Nemzeti műsorán még epizódértéknek sem éppen jelentős.

Első szerelem. *Bókay János vígjátéka a Vigszínházban.*

Házasságában keservesen csalódott, évek óta édesanyjához hazamenekült fiatal, szép asszony, akinek két imádója van, egy hozzá valóban imádatokkal közelgő, idősebb sebészprofesszor, meg egy felelőtlen tacsó, s akit a valóni nem akaró, iszákos, kártyás, majd durva, majd érzélgős férj is nyakra-főre zaklatolakodásával: Ime, Bókay új vígjátékának alapéptménye. Látnivaló, hogy erre akár strindbergi dráma is épülhetne, ha a szerző a három férfi végétét jelentő asszonyi démonság felé forgatná a témát. Bókay épp ellenkezőleg az asszony mellé áll, az egyetlen tisztességes férfinak, az orvostanárnak szemével nézi a szerencsétlen Gabi érzelmi ingadozásait, s ennek megbocsátó jóságába vezet el kálváriautját. A főbab az, hogy épp a női főalak jellemképe nincs elegendő írői elmélyedéssel kidolgozva: drámai fogantatással imbolyog a mindenképpon vígjátékivá erőltetett fordulatok között. Más szóval: nem annyira lelki indítékokból sarjad ki itt a dráma, mint inkább színpadi jelenetekben elgondolt «vígjáték» következményeihez igazodnak az alakok. Bókay meglepő rutinnal mozog a darabszerkesztés terén, csillogóan elmések a dialógusai, de könnyen alkura is lép a rutin csabításával és hajlamos az *öncélú* színpadi tűzijátékra. Innen van, hogy jelenetei akárhánszor elevenbe váganak, s darabjainak végső benyomása mégis az, hogy preparátumot kapunk; innen az is, hogy színpadi kezdőkorának kisigényű ötletda-

rabjai mindjárt meglepően kész «szerző»-nek mutatták, amióta azonban *szándéka* szerint lelkibb tájak felé igyekszik, nem mindig állít e szándék szolgálatába ehhez mulhatatlanul szükséges «szerzőn-tüli» erőfeszítést.

A színház Hegedüs Tibor rendezői irányításával jó munkával szegődik melléje. A sokszorosan problémás főszerepet a nemrégiben felöltött Karády Katalinra bízták. Ritka, hamar hódító adományai: pompás megjelenése, gyönyörű althangja ezúttal is szerencsésen támogatják. Játékkészsége is fejlődéssel bíztat, különösen, ha filmsztári tündökléssel le nem térítik a színészi lélek meggazdagodásának méltóbb útjáról. Az együttes főerősségei most is az «öregek»: Somlay és Vízvári Mariska; higgadt, fölényes művészetük valóban ünnepivé emeli minden jelenetüket. Ajtáj a brutáliságon is átszillanó férfifájdalmat nem csekély meggyőzőerővel érzékelteti a züllött férj szerepében. Tolnay Klári kis «kigyótojás»-a, Bihary monumentális tapintatlan-ságú családapája igen jó színészi munka. A fiatal Benkő Gyulának még csiszolódnia kell.

Nem vagyunk házasok. *Michel Duran vígjátéka a Pesti Színházban.*

Mi a házasság? Szerződés. Márpedig szerződést csak olyanok kötik, akik szerződés nélkül nem bíznak egymásban. Ime, az új tétel, melyet azonban a vékonypénzű szerző jónak lát az érzelmei világának különleges erkölcsű perifériáján: a párisi bohémnegyed légkörében bizonygatni. Itt a jókedélyű festő-süvölvény, a hű vadházastárs, az otthagytott férj-jóbarát meg a fölényes fél-kokott egyesült erővel juttatja el a meglehetősen lagymatagon csörgedező cselekvényt ahhoz a «jól végződés»-hez, mely ebben az esetben a házasság — elmaradását jelenti.

Nagyon naív bíráló volna, aki akár a tétellel, akár az író érveivel vitakozásba elegendnék. Vaszary János, a darab átültetője, eléggé rokon hangra talált itt a tulajdon színpadi hangjával. A francia karársnak mégis javára írhatunk annyit, hogy kevésbé titkolja, mennyire csak papirossúlyzókat emelget, mint magyar tanítványait szokták titkolgatni. A párisi színpadi hagyomány szinte az író helyett elvégzi a magáét, ha ez valamelyes ügyességgel nyúl hozzá. Igaz, hogy a valódibb érdekesség Párisban is a színpadi író *egyénibb* ízetől függ, s ilyesmivel ez mifelénk eddig ismeretlen nevű Duran úr nem túlságosan dicsekedhetik. Több egyelőre alig derül ki róla, mint hogy ő is tud annyit, amennyit rajta kívül olyan sokan tudnak: tud a feldobott motívumokkal labdázni, s nem minden grácia nélkül elszórakoztatni.

Horváth Árpád rendezése hű az ilyen értelemben vett «franciás» stílushoz. Közreműködői egy kicsit kevésbé hordozzák a verükben ugyanezt. Néha érzelmesebbek, néha aláhúzottabbak a kelleténél. Muráti Lili az érzelmesség felé hajlik, Mezey Mária itt-ott, a nyersebb hangsúlyok felé. De mindkettejük játékában akad sok kedves és tehetséges mozzanat. Berczy Géza némileg egyenetlen, ingadozik a természetes könnyedség meg a megjárt szott játékosság között. Somló István sokban épp az ellentéte: fegyelmezett színész, itt sokszor már az alak kárára is. A charge-szerepek Pártos Erzsibén és Mátrayban jó gazdára találtak. A neo-murgeri diszlet Neogrády Miklós ötletes munkája.

Espresso. *Vécsey Leó vígjátéka a Belvárosi Színházban.*

Hevesi Sándor *Elzevir*-je óta nem sok magyar újdonsággal találkozunk, mely a diszkréciónak és vá-

lasztékosságnak ilyen keresetlen és következetes stílusában szolgált volna meg. A színpad még a jobb írókat is csábítja a nyersebb színek és hársányabb hangnem felé, a vígjáték vagy az állítólag «valóságból merített», ú. n. «életkép», vagy pedig a felületes bohózat felé torzul el. Ugyanakkor azonban szívesen kacérkodik a lelki és környezetrajzi «újszerűségek» igényességével.

Ez az újdonság — első színrekerült műve szerzőjének — szinte a primitívségig igénytelen. Problémája a «dolgozó nő» kérdése, egyike a színpadon is legtöbbit vitatott kérdéseknek. Idestova félszázad gyűrközik neki a regény- és színműírás, hogy számot vessen ennek a gyakorlatban már rengeteg tapasztalati anyaggal szolgáló, a «détért való küzdelem»-ben férfiak s nők esélyeit mérlegelő problémával, mely inkább csak az irodalomban eseng általános érvényű megoldás után, az életben többnyire egyénileg intéződik el, még pontosabban szólva: egyéni — kompromisszumok útján.

Vécsey író-feleség asszonykájának önállósulási kenyérkereseti elszántasága — kudarccal végződik. Itt a *saját* háztartás győz az espresso-vendégek gondviseletén. De a szerző nem sokat prédikál az «igazi női élethivatás» s más ilyen *elvi* álláspontok védelmében: felmutat *egy* esetet, s ebben meggyőzővé teszi, hogy a lelkiközösre is rászoruló házastársak nem rabolhatják el egymástól életük — felét. Párhuzamosan lepergeti előtünk a két számkivetettnek magukra hagyott napjait, a fokozódó ingerültséggel és apróbb érzelmi — megpörkölődésekkel. S a végén a régi recept: aki az egyirányú forgásban egy kicsit elszédült, forogjon — visszafelé...

A kedves, szerény darabnak előadása is mintaszerű. Eszenyi Olga mélyen őszinte és közvetlen a felelőség szerepében, s ami itt éppen nem

lényegtelen: igazi úriasszony. Szende Mária más síkon — a *pesti* asszony területén — kitűnő, egyénileg is érdekes. A férfiak közül Görbe János emberi, igaz hangjai keltenek figyelmet és rokonszenvet, Ladányi Ferenc is megnyerő a férj alakjában, Boray pedig valóságos

specialistája az ilyenféle rezonőr-szerepeknek. Keresztessy Mária egyetlen jelenetében egész életsorsot hoz be magával, a kis Raffay Blanka pedig megvesztegető humorával kap meg. A rendezés Danis Jenő szép, hangulatos munkája, a két színpadi kép Varga Mátyásé.

Rédey Tivadar

Z E N E

A SALOME FELÚJÍTÁSA AZ OPERAHÁZBAN

Ha az idén az Operaház műsorát figyelemmel kísérjük, azt kellene hinnünk, hogy megállt az idő az operazene berkeiben. Csupa jól bevált, közönségsikerre biztosan számító művek viszik itt el a pálmát, újdonságnak se híre, se hamva. Hogy a műsor mégse legyen mindig ugyanazoknak a műveknek folytonos variálása, itt-ott egypár felújítással találkozunk. De ezek a felújítások sem túlságosan érdekesek. Ahelyett, hogy Mussorgsky leg-hatalmasabb zenedrámáját, a Boris Godunovot próbálnák újra színrehozni, az alig pár év előtt előadott Hovancsinát kapjuk új betanulásban. S ahelyett, hogy Strauss Richardnak nálunk még elő nem adott, elég szép számú operáiból ismerhetnénk meg valamit, legrégibb operáját, a „Salome“-t adták elő új rendezésben és betanulásban. Még az olasz barátság és összeköttetések sem ihletik Operaházunk vezetőségét arra, hogy végre az *újabb* olasz operairodalomból mutatnának be valamit a magyar közönségnek. Dehát a kulisszatitkokat nem ismerjük s így meg kell elégednünk olyan táplálékkal, amilyennel Wilde-Strauss részesítenek a magyar Opera színpadáról.

A „Salome“ felújítása mindenesetre igen jó alkalom volt bizonyos tanulságok levonására. 35 évvel ezelőtt mutatták be, mint az első Strauss-operát. Ez az idő éppen elég arra, hogy mint leg-főbb értékmérő mondjon ítéletet a mű igazi jelentőségéről. Bemutatása idején Strauss volt a fiatalság eszményképe, a forradalmi modernség, a haladás megtestesítője. Őbenne látták a nagy romantikus örökség hivatott továbbfejlesztőjét. S emellett az első zeneszerző-mester, aki nemcsak a hangjegyek, hanem az emberek felett is uralkodott. Abban az értelemben, hogy életművész, aki minden körülmények között tudja magát érvényesíteni. Micsoda port vert fel annak idején a Salome bemutatása! A polémiák,

kritikák, propagandák özönét indítja meg az óriási zenekar, az új hangszerek, a bécsi bemutató betiltása, a partitúra hallatlan technikai nehézségei körül. Csupa olyan dolog, ami Strauss emelkedését inkább előmozdította, mint hátráltatta. Ő volt a zeneélet központja, legérdekesebb témája. 35 év múlva, hol vagyunk már ezektől a forradalmaktól! Milyen világosan látjuk ma már a Salome-ban egy hanyatló kor termékét, amelynek ragyogó zenei nyelvezete minden érzéki pompájával, dús anyagi hangzásával sem tudja feledtetni velünk a benső rezonancia, az igazi emberi részvétel hiányát. Tökéletesen korszerű zene ez, Wilde impresszionizmusának kora, ahol a benső átélést a pillanatnyi élmény, gazdag érzéki ingerek helyettesítik. De ma is el kell ismernünk, hogy a Salome valósággal csúcspontja annak a nagyszerű illusztráló készségnek, vibráló nyugtalanságnak, amellyel ennek a kornak a művészete még a legfinomabb idegrezdülésnek is megtalálta a megfelelő kifejező eszközét. De ez mind a dekadencia jele volt, bizonyítéka a romantikus operatípus mind formai, mind tartalmi szétbomlásának. Itt már messze homályba tűnnek a szerelem olyan eszményített ábrázolásai, mint amilyeneknek egy Fidelio, egy Tristán voltak a hősei. De éppen így a multé Pelleas és Melisande végsőkéig kifinomodott artisztikus szerelmi játéka, vagy Carmen vér- és ösztönszerelme. Salome szerelme Jochanán iránt már csak dekadencia, mert csak az idegizgalomért, az örülethez hasonló perverzítésben kívánja Jochanán fejét. Ha élve nem lehetett az övé, legalább halott ajkát csókolhassa. Ezt a rettenetes benső sivárságot, minden ideál sárbarántását ilyen kápráztatóan csillogó zenekar, mint Strauss zenekara, sem tudja ellensúlyozni.

S ma mikor, elsősorban nálunk, a népzene ihletésére az énekhang újra visszanyerte természetes szépségét és szárnyalását, a bennerejlő törvényeknek teljes érvényesülését, szinte ijedten fordulunk el ezektől a hanggyilkoló strauss-i énekszólamoktól. Itt az énekhang a zenekarnak csak egy része, nyugtalan, törtvonalú, elaprózott, mint ennek a kornak a lelke. A ritmus, a hangnem folytonos változásában, a hangszerelés minden elképzelhető rafinement-jában szinte már valami hisztériás vonás rejlik. Valósággal fellelegzünk, mikor ebben a hang- és színorgiában felhangzik Jochanán diatonikus, oratóriumszerű, tiszta hangzású témája: valóban a próféta szava. Mintha prófétája volna ez a szólam a ma zenei eszményeinek is, amelyek a legtávolabb állnak a strauss-i ideáloktól.

A felújítás egypár szereplőre és a rendezésre szorítkozott. Salome nehéz szerepét természetesen most is *Walter Rózsi* ala-

kította. Színészi képességei és tánc tehetsége itt valóban pótolhatatlanok. *Losonczy* a felújítás igazi nyeresége Jochanán érbevésett, nagystílusú alakításával. *Laurisin* Heródesben az ingatag, félénk, hisztériás jellemet kitűnően tudta éreztetni, aki bármilyen elvetemedett, mégis Ő képviseli ebben a szörnyű társaságban az emberiesség határát. Igazán királyi tud lenni akkor, mikor a körülötte lefolyó borzalmasságok felé emelkedve fejedelmi öntudattal mondja ki Salome halálos ítéletét. *Budanovits Mária* Heródiás szívtelen degeneráltságának élethű ábrázolásával régi erőssége az előadásnak. *Udvardy Tibor* Naraboth, *Dózsa Mária* az apród szerepében kitűnően illeszkedtek bele az együttesbe. *Failoni* karmester igazi virtuozitással vezette a zenekart.

Az egyetlen felvonásból álló mű rendezése leginkább a gazdag fényhatásokkal tudta érvényesíteni a halál és a szerelem éjszakájának keleti bujaságú csillag- és holdfényes, majd vérbeboruló hangulatát.

Prahács Margit

F I L M

AZ «OZ» ÉS MÉG NÉGY ÚJ FILM

A napisajtó hírverése után inkább gyanakvással mint jóindulattal fogadtuk az *Oz* című filmet, annál is inkább, mert az előzetes jelentések a Hófehérkével hasonlították össze. Ilyen összehasonlítás éppen az *Oz*-nak válnék kárára: a tiszta mesét filmen csak elképzelt alakokkal, mesealakokkal lehet megvalósítani: — s hogy az *Oz* eleven színészek alakításával mesehatást tudott elérni, semmiesetre sem azt jelenti, mintha ebben a hatásában túlszárnyalná a trükkfilmeket, vagy melléjük állhatna. Inkább új műfajt jelent a filmben, amely még csak nem is nagyon biztató, de ebben az egyszeri megoldásában, az *Oz* esetében, feltétlenül hibátlan volt. Hogy nem csalódtunk ebben a mesejátékban, ez főképen a rendezőnek — aki szívvel tudta megcsinálni feladatát — és a kitűnő színészeknek érdeme, akiknek alakításával szemben, nem egyszer minden gyanakvásunk tovatűnt. Victor Fleming, a rendező és a mese négy főalakja nem csaptak be bennünket, felnőtteket és gyermekeket. Nem a színészt, az eleven embert kellett figyelniük bennük, nem engedhettük, hogy elbájoljanak minket nagyon mulatságos és nagyon komoly kalandjaikkal a kis Dorothy, az Oroszlán-ember, a Bádog-ember és a Madárijesztő. Boszorkányokról és varázslókról van szó ebben a filmben, törpékről és csodás birodalmukról, gonoszság és jóság hatalmáról és olyan tanulásról, amely a maga egyszerűségében egyetemes jelentőségű, anélkül, hogy bármiféle oktató célzata, erőltetettsége, vagy aláhúzott hangsúlyozása lenne ennek a tanulásnak. Nem tudjuk mit

csodáljunk jobban: a majdnem reális keretek közé foglalt mesét, amelyben, mint minden igazán tiszta mesében az elképzelt alakoknak pontos, itt a földön, közöttünk élő másuk lelhető fel; az ötletek sokszerűségét, kedvességét inkább, vagy a főszereplők igazán kitűnő maszkirozását. Az Oroszlán-ember maszkja egészen tökéletes: emberé is, oroszláné is egyszerre az arca: a Madárijesztő annyira rongybabaszerű, annyira kóc és szalma, hogy eszünkbe sem jut keresni a sok rongy és szalma között a filmszínészt. S a jelleme: a Madárijesztő észet akar kérni a varázslótól, mert úgy érzi fejében is csak szalma van (pedig ésszel, furfanggal ő segít mindig a többieknek is, ha bajba jutnak): a Bádóg-ember csupa szomorúság, csupa érzelm, mindig meghatódik, mindig sírni akar, ő szívet akar kérni a varázslótól, mert nem érzi, hogy bádognellében szív dobogna; az Oroszlán-ember pedig, a félelmetesen nagyhangú és izmait mutogató, bátorságot akar kérni, mert ő valóban gyáva s csak ha nem gondolt arra, hogy gyáva, akkor derül ki, hogy a legbátrabb hármuk közül. Az öreg varázsló pedig, aki mint varázsló, csaló és szélhámos, csak villámlani s mennydörögni tud; — nagyon szépen és bölcsen meg tudja adni mindegyiküknek azt az önbizalmat (nem is minden nemes szatíra nélkül), amelyre szükségük van — mihelyt emberré változik vissza a varázslóságából. A mese szerzője: Frank Baum, nemes és igaz mesét írt. A bájos Judy Garland, a mesét álmódú kisleány, legjobb szerepét játszotta ebben a filmben. A kedves Madárijesztő, Ray Bolger; a méla Bádóg-ember, Jack Haley; a Gyáva Oroszlán; Bert Lahr egészen különleges rátermettséggel tudták megoldani különleges szerepüket. Szabó Lőrinc irodalmi munkát végzett a fordítással.

Az újabban bemutatott többi film különlegesen nem hozott. Mickey Rooney-t láttuk a Hardy családról szóló legújabb filmben: *Andy Hardyt elkapja a szerelem*. Ez a fiatal, zabolátlan természetű fiú nem téved soha szertelenségbe s arra sincs sehol sem szüksége, hogy mértéktartó legyen. Az önfegyelmzés erőszakossága nélkül sem téved soha kisiklásba, nagy művészek megírányelhetnék azt a belső szabadságát, amellyel sohasem „játszik”, mindig a valóságos, eleven Mickey Rooney-t adja. Minden mozdulata, furcsa grimásza, arc- és szemjátéka nyomot hagy a nézőben, vérbeli komédiás, az igazán nagyok, a legnagyobbak és legelsőek közül való. Lewis Stone, az ősz Hardy bíró, egyszerű eszközökkel nagyon nemesen és szívünknek szólóan tud ábrázolni. A mese, a család gondjai, bajai s a család serdülő fiának első szerelme kedves, érdekes történet.

Bette Davis legújabb filmjében, a *Vénleány*-ban megöregedő leányt játszik. Háromszor készülnek a filmben esküvőre, egyik sem az ő esküvője. Unokanővére, Miriam Hopkins férjhezmegy, a könnyelműbb, felületesebb lélek s Bette Davis vigasztalja meg azt a férfit, aki nem öbelé, a másikba szerelmes s akit ő mégis szeret. Ezzel indul el ez a nagyon komoly, mindenütt mélységesen hiteles, fojtottan feszült drámai történet, amelyben a férfiszereplők alig fontosak, minden a két nő alakítására van építve. Miriam Hopkins több mint kitűnő színésznő, de Bette Davis egyedülálló a rendkívüli sorsok teljességgel való megjelenítésében.

Irene Dunne és Charles Boyer másodikként bemutatott közös filmje: *Ha eljön a holnap* sem múlja felül a *Várlak-ot*, a hatásra-törekvést ebben is, abban is meg lehetett érezni. Finom és igen nagy gonddal megcsinált film mind a kettő, Boyer-nak mindannyiszor sikerült bebizonyítania, hogy nem feltétlenül ő az, aki ilyen szerepekre való, de ha már rábízák, megcsinálja tökéletesebben, mint bárki, aki ezekre való volna. Irene Dunne-ről szólva: úgylátszik meg kell szoknunk a gondolatot, hogy megismerkedjünk egy új Irene Dunne-el, akinek alig van köze a Mellékutca hősnőjéhez.

A *Jesse James* furcsa keveréke az alantasabb izgalmakat keresők és a jobb ízlésű kalandortörténeteket kedvelők számára készült filmeknek. A lövöldözést, a vágatást, a nyaktörési kísérleteket jobban megcsinálja Buck Jones a maga cowboy-filmjeiben; viszont ahol ízlésesebb a film, alig-alig mutat olyan jelenetet, amelyet nem szokhattunk volna meg a vasútépítés-vadnyugat filmekből. Tyrone Power nagyon kedves és csinos most is, hibátlanul oldja meg feladatát, de amennyire sutának hat Errol Flynn, ha zakót visel kalózköpeny helyett, éppen annyira hat őszintétlennek ez a fiatal, nevető színész, ha frakkját romantikus jelmezzel cseréli fel. Az epizód szereplők: Henry Fonda, Randolph Scott és Brian Donlevy, mint mindig, ezúttal is kitűnők. *Soós László*

A NAPKELET íróinak új könyvei:

Jékely Zoltán: ÚJ ÉVEZRED FELÉ.

A kitűnő költő új verseinek nagyhatású gyűjteménye, irodalmunk jelentős gazdagodása. *Fűzve P 3.—.*

Joó Tibor: A MAGYAR NEMZETESZME.

Nagyon időszerű könyv. Megérteti az olvasóval, hogy mit jelent ez a szó: „nemzet”, ma és mit jelentett a múltban. A könyv különösen a mai nemzedék számára becses, hiszen a magyar nemzeteszmet egy kor sem igyekezett annyira megismerni és oldalról értelmezni, mint a mai. *Kötve P 5.—.*

Kállay Miklós: BÁTHORY ISTVÁN.

A kitűnő szerző egyik legérdekesebb magyar élet regényes rajzát adja népszerű regényében és érdekfeszítő mese keretében, nemes írói eszközökkel viszi el olvasóit a XVI. század izgalmas eseményei közé. *Kötve P 9-10*

Molnár Kata: A FÖLDALATTI FOLYÓ.

Folytatása annak a regényciklusnak, amelynek első része, „Egy lélek készülődik”, mély benyomást tett s végleg megalapozta a kivételes tehetségű írónő irodalmi pozícióját. Ebben az új kötetben a hősnő már mint nagy lány fejlődik tovább, a családi védelemből kilépve, ismerkedik az élettel. *K ötve P 7.—*

Rónay György: MICHELANGELO VERSEI.

A reneszánsz nagy univerzális zsenijének verseiből ad e kötet válogatott fordítás-gyűjteményt. *Fűzve P 3-60.*

Soós László: KORMORÁN.

Az első magyar repülőregény. Hőse Holborn Róbert nem találja, amit keres. Beáll repülőnek, az első repülések izgalmai, a katonai repülők különböző jellemképei teszik ezt a részt mozgalmassá. Megkapó erejű háborús képek, táborozás, egy repülőharc közben Róbert rátalál önmagára. *Kötve P 11-60.*

Sötér István: FELLEGGJÁRÁS.

Sötér Istvánra sokan felfigyeltek már. De még a beavatottak előtt is meglepetést keltett Sötér első regénye: valahogy ilyen művet vártak tőle, mint a *Fellegjárás*, azonban a beteljesülés mégis meglepetés volt, nem próbálkozása, hanem megérkezése egy tehetséges írónak. *Kötve P 5-20.*

Majthényi György: A KÉZ BESZÉL.

A gyakorlati chiromantia kézikönyve, amely komoly alapossággal vezet el olvasóit a kéz vonalainak rejtélyes labirintusán át az emberi lélek mélységeibe. Nem jósolni tanít, de a magunk megismerésére. *Kötve P 5.—.*

Szinnyei Ferenc: NOVELLA- ÉS REGÉNYIRODALMUNK A BACH-KORSZAKBAN.

A neves tudós hatalmas irodalomtörténeti összefoglalása a Bach-korszak magyar szépprózájáról. *Fűzve P 8.—.*

Thurzó Gábor: AZ ADÓSSÁG.

A fiatal író könyve nem mindennapi témát dolgoz fel: a családi élet, a szenvedélyes, minden erővel szembehelyezkedő testvéri szeretet hatalmas regénye ez a munka. Őszinte, kíméletlen ősztlönök örvényeit feltáró regény és lekötő olvasmány Thurzó Gábor új regénye. *Kötve P 7-80.*

DIJTALANUL

kapja mindenki egy évig a

NAPKELETET

amely megújított formájában, gazdag tartalmával, eleven, harcosszellemével

a legkitűnőbb és legmagyarabb folyóirat,

ha

legalább öt új előfizetőt szerez,

ami annál könnyebb, mert a NAPKELET nemcsak a legjobb, hanem

a legolcsóbb folyóirat is.

Előfizetési ára egy évre, 12 illusztrált számra

csak 12 pengő.